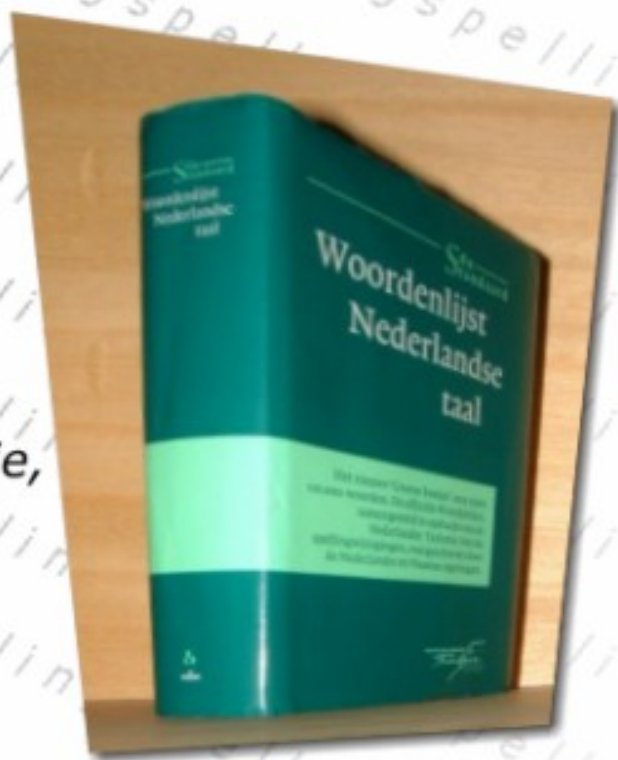

Differentiatie NEDERLANDS

Kinderen met spelling- problemen

Handreiking voor de observatie,
registratie en begeleiding van
kinderen met spelling-
problemen.

Geoffrey Reemer
www.meestergeoffrey.nl

Niets uit deze scriptie mag vermenig-
vuldigd of gewijzigd worden zonder
uitdrukkelijke en schriftelijke toestemming
van de auteur.

Inleiding

“Ten gevolge van de weersgesteldheid verspreidden zich afgelopen zomer plantensoorten die we in onze contreien ternauwernood kenden; ongebreideld floreerden allereerg acacia, eucalyptus en apebroodboom - nog even en veldkeuweriken kunnen hun nesteldrift botvieren in hoog opgeschoten pampagras.”

- *Groot Dictee der Nederlandse Taal 2003*

De Nederlandse taal is voor veel mensen een beproeving. Hoewel we op allerlei manieren ons ongenoegen uiten over immigranten die het Nederlands niet of slechts met veel moeite onder de knie krijgen, zijn we zelf eigenlijk niet veel beter. Hoe vaak lees je zinnen als “hun zeiden dat er hier niks meer gebeurt”? Om nog maar te zwijgen van de problemen bij dubbele medeklinkers in brandden, praatten en antwoordden. Nederlands is een moeilijke taal, die veel moeite en concentratie vereist om onder de knie te krijgen.

Als je weet hoeveel moeite volwassenen al met de Nederlandse taal hebben, is het niet verwonderlijk om vast te stellen dat een correcte spelling van het Nederlands ook voor kinderen erg lastig is. Er zijn zoveel regeltjes, afspraken en uitzonderingen te onthouden, dat het bijna ondoenlijk lijkt voor kinderen om zich dat allemaal eigen te maken. Maar oefening baart kunst, en na veel oefenen, herhalen en uitproberen gaan de meeste kinderen verbanden zien tussen de regels en spellingvormen. Het goed spellen van woorden wordt voor hen een automatisme, en zij ontwikkelen een gevoel voor spelling, waardoor ze woorden en zinnen steeds beter gaan schrijven.

Er zijn echter ook kinderen bij wie deze ontwikkeling niet voldoende verloopt. Zij blijven moeite houden met spelling, en de samenhang en analogie wil maar niet duidelijk worden. Dit zijn kinderen met spellingproblemen. Spellingproblemen kunnen verschillende oorzaken hebben, en op een verschillende manieren tot uiting komen, maar ze hebben hetzelfde gevolg: een kind met spellingproblemen zal veel fouten maken in zijn teksten, en door die fouten minder gemotiveerd zijn voor taal en spelling.

Bij de hulp aan kinderen met spellingproblemen is het naar mijn idee van belang dat je ze in ieder geval gemotiveerd houdt voor het vak taal en spelling. Steeds maar weer woorden van het woordpakket overschrijven, of steeds maar weer saai invulrijtjes maken, is funest voor de motivatie van kinderen. Je moet dus creatief zijn, en zoeken naar andere oplossingen voor deze groep kinderen.

In deze scriptie ga ik op zoek naar de achtergronden van kinderen met spellingproblemen. Ik wil een beeld schetsen van de problemen die kinderen kunnen hebben bij spelling, onderzoeken hoe je deze problemen tijdig kunt signaleren en registreren, en per spellingstrategie suggesties aandragen voor oefeningen die de motivatie erin houden. Tot slot wil ik een voorbeeld geven van een groot project voor kinderen met spellingproblemen, waarbij zij uitgedaagd worden om zelf vorm te geven aan hun leerproces.

Dit werk bestaat dus eigenlijk uit twee delen. In het eerste deel onderzoek ik de theorie van spellingproblemen. Dit deel bestaat dus vooral uit samenvattingen van literatuur over het onderwerp, aangevuld met mijn eigen ideeën hierover. In het tweede deel, wat praktischer is, wil ik voorbeelden geven van aantrekkelijke oefeningen voor spellingzwakke kinderen, waarmee je zowel remediërend als motiverend bezig bent. Want dat is de hoofdvraag van dit onderzoek:

Hoe kun je kinderen met spellingproblemen begeleiden op een manier die de motivatie erin houdt?

In dit tweede deel vertel ik ook meer over mijn eigen ervaringen die ik in de klas, en bij mijn bijlessessies aan een kind met spellingproblemen opgedaan heb.

Inhoud

Inleiding	2
Inhoud	4
Hoofdstuk 1: De spellingontwikkeling bij kinderen	5
▪ Inleiding	5
▪ Voorbereidend spellen	5
▪ Van elementaire spellinghandeling naar spellingstrategieën	6
▪ Spelling in categorieën	8
▪ Doelstellingen van het spellingonderwijs	9
▪ Conclusie	9
Hoofdstuk 2: Spellingproblemen	10
▪ Inleiding: Mark	10
▪ Kenmerken van kinderen met spellingproblemen	11
▪ Soorten spellingproblemen	12
▪ Uitgangspunten voor hulp aan kinderen met spellingproblemen	13
▪ Spellingproblemen en de motivatie (<i>Christiaan, deel 1</i>)	14
Hoofdstuk 3: Spellingproblemen signaleren en registreren	16
▪ Inleiding	16
▪ Wat maakt hij veel fouten!	16
▪ Toetsen	17
▪ Spellingfouten analyseren	18
▪ Registratie van spellingproblemen	19
Hoofdstuk 4: Remediëring van spellingproblemen	20
▪ Inleiding	20
▪ Een planmatige aanpak	20
▪ Specifieke aanpakken bij spellingstrategieën en -categorieën	21
▪ Een eigen spellingmap	22
▪ Spelling in groep 6/7	24
▪ DLE 7 wordt DLE 18 (<i>Christiaan, deel 2</i>)	25
Hoofdstuk 5: Oefeningen bij spellingstrategieën	28
▪ Inleiding	28
▪ Oefeningen m.b.t. de elementaire spellinghandeling en fonologische strategie	28
▪ Oefeningen m.b.t. de regelstrategie	31
▪ Oefeningen m.b.t. de analogiestrategie	33
▪ Oefeningen m.b.t. de woordbeeldstrategie	35
▪ Oefeningen m.b.t. de werkwoordspelling	37
Hoofdstuk 6: Het Grote Spellingspel	38
▪ Inleiding	38
▪ Het ontwerp-proces	38
▪ Speluitleg	40
▪ Het rendement	40
Conclusie en evaluatie	41
Dankwoord en bronnen	37
BIJLAGEN:	38
▪ Bijlage A: materiaal bij spellingoefeningen	
▪ Bijlage B: materiaal bij Het Grote Spellingspel	

Hoofdstuk 1: De spellingontwikkeling bij kinderen

Inleiding

Deze map gaat over kinderen met spellingproblemen. Dit zijn dus kinderen bij wie de spellingvaardigheid zich niet voldoende ontwikkelt. Maar voor we dit kunnen signaleren en remediëren, moeten we eerst weten hoe de vaardigheid in spelling zich normaal gesproken ontwikkelt. Daarover gaat dit eerste hoofdstuk, dat vrij theoretisch is.

Uit allerlei studies en observaties is gebleken dat kinderen doorgaans al beginnen met het schrijven van “letters” en “woorden”. Natuurlijk is dit nog van een geheel andere orde dan het Algemeen Beschaafd Nederlands, maar toch is deze ontwikkeling een essentieel begin. In eerste instantie zal het kind nog geen onderscheid tussen schrijven en het tekenen van bijvoorbeeld poppetjes zien, maar het ontdekt al wel dat je woorden op papier kunt weergeven.

In de volgende fase krijgt het kind door dat letters niet zomaar willekeurige tekeningetjes zijn, maar dat je vooraf afgesproken abstracte tekens nodig hebt om te schrijven. Vervolgens gaat het kind onderzoeken wat deze tekens dan zijn, en begint zo letterachtige vormen of zelfs al letters te schrijven.

Als het kind eenmaal weet wat letters zijn, gaat het zich interesseren voor de klank-letterkoppeling. Woorden worden dan weergegeven door één of enkele letters, bijvoorbeeld de beginklank of alleen de medeklinkers. En na verloop van tijd komt het kind echt tot volledig spellingbewustzijn, en gaat het woorden volgens een zelfverzonnen spelling schrijven. Een spelling die steeds meer in de buurt komt van het échte werk.

Het spreekt voor zich dat deze ontwikkeling alleen tot stand komt als kinderen genoeg gelegenheid hebben om met letters te experimenteren, en hierin ook gestimuleerd worden op school en in de thuissituatie.

Vorbereidend spellen

Al op vroege leeftijd komen kinderen dus in contact met letters. Het spreekt voor zich dat ze daarom al vroeg een belangstelling voor letters ontwikkelen. Dit noemt men ontluikende geletterdheid. Vanuit deze ontluikende geletterdheid werkt men toe naar het zich eigen maken van de *spellingvoorwaarden*. Deze spellingvoorwaarden kunnen we onderverdelen in algemene spellingvoorwaarden en specifieke spellingvoorwaarden.

Algemene spellingvoorwaarden

Tot deze voorwaarden worden vaardigheden gerekend die met name behoren tot de algemene ontwikkeling. Kinderen moeten bijvoorbeeld een goede *spraakmotoriek* hebben. Als ze woorden niet goed kunnen uitspreken, zullen ze ook meer problemen hebben met het schrijven ervan. Verder is de *schrijfmotoriek* belangrijk: als een leerling niet goed kan schrijven, moet langer nadenken over de schrijfbeweging van woorden, en komt dus niet echt meer toe aan het juist spellen van een woord. Als derde is daar de *taalontwikkeling* die meespeelt. Hoe meer woorden een kind kent, hoe makkelijker het voor hem is om woorden met elkaar te vergelijken.

Specifieke spellingvoorwaarden

Dit zijn de voorwaarden die nodig zijn om de elementaire spellinghandeling met succes uit te kunnen voeren. Er zijn nogal wat voorwaarden, die in vier categorieën uiteenvallen:

Auditieve vaardigheden:

- Auditieve discriminatie: het verschil horen tussen klanken en woorden
- Auditieve analyse: een woord in klanken splitsen
- Auditieve synthese: het samenvoegen van losse klanken tot een woord
- Temporeel ordenen: de volgorde van klanken onthouden

Visuele vaardigheden:

- Visuele discriminatie: het verschil zien tussen letters en woorden
- Visuele analyse: letters in een woord herkennen
- Visuele synthese: het samenvoegen van losse letters tot een woord
- Spatieel ordenen: volgorde van letters onthouden

Taalvaardigheden:

- Kennis van begrippen: instructiebegrippen als *voor*, *achter* en *letter* kennen.

Schrijfvaardigheden:

- Letterkennis: koppeling tussen foneem en grafeem kennen

Spelling in de kleuterklas

De hedendaagse opvatting over spellingonderwijs gaat er vanuit dat het niet per se noodzakelijk is om aan alle voorwaarden voldaan te hebben voordat met het spellingonderwijs begonnen kan worden. Daarom wordt in de kleuterklas meestal niet gestructureerd gewerkt aan de spellingvoorwaarden, maar laat men dit aansluiten bij de ontwikkeling van het kind, in het kader van ontwikkelingsgericht onderwijs. Vooral de ontluikende geletterdheid wordt gestimuleerd, en men besteedt zowel aandacht aan de algemene als aan de specifieke spellingvoorwaarden. Men maakt hierbij onder andere gebruik van kant-en-klaar lettermateriaal en herhaald voorlezen, waardoor kinderen ervaren dat gesproken taal vastgelegd kan worden in een boek. Maar het belangrijkste is dat je kinderen in de kleuterklas al gelegenheid geeft tot schrijven. Een speciale lees-schrijfhoek is hiervoor ideaal. Er zijn gelukkig ook een aantal methodes voor schrijven in de kleuterklas, zoals Schatkist en de voorbereidende methoden van Taaljournaal en Taaltijd.

Van elementaire spellinghandeling naar spellingstrategieën

Het uiteindelijke doel van spellingonderwijs is dat de kinderen genoeg handvatten hebben om de juiste spelling van een woord te kunnen beredeneren. In de ideale situatie maken kinderen steeds meer gebruik van de *directe spellingstrategie*, waarbij ze woorden zonder nadenken op kunnen schrijven. Maar het spreekt voor zich dat zij zich ook andere spellingstrategieën moeten kennen, en kunnen toepassen. Deze strategieën bespreek ik hieronder.

Fonologische strategie

Eigenlijk is dit de elementaire spellinghandeling, waarbij kinderen goed luisteren naar de verschillende klanken (fonemen) in een woord, en deze klanken omzetten in lettercombinaties (grafemen). Dit is de strategie die aan het begin van de leerlijn spelling aangeleerd wordt, omdat deze strategie de basis vormt van alle andere strategieën.

De elementaire spellinghandeling valt uiteen in een aantal deelhandelingen:

- Gesproken woord horen

- Woord opbreken in fonemen (/m/ - /aa/ - /n/) – *Auditieve analyse*
- Onthouden volgorde fonemen
- Koppelen foneem/grafeem
- Woord opschrijven.

De elementaire spellinghandeling is het spiegelbeeld van de elementaire leeshandeling en wordt ook tegelijkertijd aangeleerd met deze leeshandeling. Het is toereikend voor klankzuivere woorden, en de meeste kinderen zullen hier weinig problemen mee hebben.

Het wordt wel lastiger als ze ineens moeten werken met afwijkende lettercombinaties (ooi, uw, oei etc.). Hiervoor is er de klankclusterstrategie. De kinderen onthouden welke groepen spraakklanken een eenheid vormen. Dit is de tweede spellingstrategie die aangeleerd wordt.

Woordbeeldstrategie

Bij sommige woorden, b.v. met /ou/ en /ij/ klanken kun je niet op je gehoor afgaan. Je moet dan gewoon onthouden hoe het geschreven wordt, met de *woordbeeldstrategie*. Vooral geschikt voor leenwoorden en woorden met een dubbel fonetisch grafeem. Klassieke instinkers in deze categorie zijn woorden met een c, maar ook woorden met een /ij/ klank. Woorden die van deze strategie uitgaan worden ook wel *weetwoorden* genoemd.

Regelstrategie

Klankgroepen uit het gesproken woord kunnen afwijkend geschreven worden, en dan geldt een bepaalde regel. Bijvoorbeeld /ies/ aan het eind van een woord, dat verandert in *isch*. Alleen voor veelvoorkomende spellingregels (verdubbellaar, verenkelingsregel, verlengingsregel etc.)

Analogiestrategie

Woorden vergelijken met een ander woord. Dromen/bomen wordt bijna hetzelfde geschreven. Hierbij ontdekken de kinderen dus regelmaat in de spelling. Dat kan een vergelijking zijn op basis van klankvorm of op basis van betekenis (vertrouwelijk/trouwen). Voor zwakke spellers erg lastig, omdat ze niet goed zelfstandig regelmaat in de spelling kunnen ontdekken, en dus een woord niet bij het juiste grondwoord kunnen onderbrengen. Bovendien heb je woorden die wel hetzelfde klinken, maar niet dezelfde analogie hebben (zand – want).

Hulpstrategie

Geheugensteuntjes en ezelsbruggetjes. Bijvoorbeeld het *au-verhaal* uit Spelling in de lift. Eigenlijk zijn dit niet echt algemene strategieën, maar praktische onthoudmiddeltjes die soms beter kunnen werken dan al die ingewikkelde regeltjes.

Woorden kun je schrijven door gebruik te maken van verschillende strategieën. Wat dat betreft heb je wel een keus uit wat je het beste ligt bij bepaalde woorden. De strategieën vullen elkaar aan. Gevorderde spellers gebruiken vaak het woordbeeld. Pas als een woord op meerdere manieren geschreven kan worden (b.v. bij werkwoorden), schakelen ze over op regels.

Moderne taalmethodes richten zich erop om voor elk spellinggeval een adequate spellingstrategie aan te leren, met behulp van begrijpelijke termen, symbolen en pictogrammen. Luisterwoorden, weetwoorden, regelwoorden en net-als-woorden. Het gaat om de vraag: welke spellingstrategie is voor een bepaalde spellingcategorie de meest efficiënte?

Spelling in categorieën

De meeste taalmethodes leren de kinderen tussen de 3000 à 4000 woorden aan. De reden hiervoor is dat mensen die regelmatig schrijven vaak niet meer dan 3000 verschillende woorden gebruiken. Voor de woorden die betrekkelijk weinig in onze taal voorkomen volstaat het woordenboek. Voor kinderen is het makkelijker om spellingregels te hanteren als ze deze grondig hebben leren toepassen op een klein aantal voorbeelden. Voor de leerkracht is het beter mogelijk om individuele fouten te behandelen.

De woorden die aangeleerd worden zijn met name de woorden die regelmatig gebruikt worden in onze taal. Maar het is ook belangrijk dat de aangeleerde woorden ondergebracht kunnen worden in *spellingcategorieën*. Alle moderne taalmethodes hebben hun eigen spellingcategorieën, wat soms verwarrend kan werken. De indeling in categorieën gebeurt meestal op basis van de volgende criteria:

- De spellingstrategie die kinderen moeten hanteren;
- De mate waarin een beroep wordt gedaan op de spellingvoorwaarden;
- De afwijkende schrijfwijze van klanken;
- De opbouw van een woord;
- De hoeveelheid woorden.

De spellingcategorieën zijn voor leerkrachten en methodeschrijvers een hulpmiddel om de leerstof te structureren. Er is grotendeels wel overeenstemming in de volgorde waarin de categorieën aangeleerd worden. Globaal is het deze indeling:

1. Het leren schrijven van klankzuivere, eenlettergrepige woorden.
2. Het leren herkennen en gebruiken van een aantal tweetekenklanken en bijzondere klankgroepen.
3. Uitbreiding van de basisvaardigheid verworven bij stap 1 en 2 naar lastiger eenlettergrepige woorden.
4. Uitbreiding naar eenlettergrepige woorden met tekenafspraken d.m.v. inprenting.
5. Het leren beredeneren van klankzuivere en bijna-klankzuivere samengestelde woorden.
6. Het leren beredeneren van niet-klankzuivere eenlettergrepige en samengestelde woorden.
7. Het leren beredeneren van tweelettergrepige en eenvoudige drielettergrepige woorden.
8. Het leren beredeneren van regelmatige meerlettergrepige woorden op het gehoor.
9. Het leren beredeneren en schrijven van de persoonsvorm.
10. Het leren schrijven van voor kinderen niet te beredeneren woorden door middel van woordbeeldtraining.

Doelstellingen van het spellingonderwijs

Het algemene kerndoel van spellingonderwijs is:

'De leerlingen kunnen de vormgeving en de presentatie van hun teksten verzorgen door aandacht te besteden aan spelling, de leesbaarheid van hun handschrift, zinsbouw, bladspiegel, beeldende elementen en kleur.'

Spelling staat dus in dienst van de schriftelijke communicatie. Het is een onderdeel van tekstverzorging, maar wel zo'n lastige dat het nodig is om er een aparte leerlijn voor te ontwikkelen. Spelling kan zowel een ondersteunende als functionele taalactiviteit zijn. Functioneel is het bijvoorbeeld bij het schrijven van een brief, die netjes en verzorgd moet zijn. Ondersteunend zijn de spellinglessen in aparte spellingboeken. Het zal geen verrassing zijn dat spelling vooral als ondersteunende taalactiviteit aangeboden wordt. Het nadeel hiervan is dat kinderen kunnen denken dat ze alleen bij de spellinglessen op hun spelling moeten letten.

Het uiteindelijke doel van spelling is dus dat leerlingen in staat zijn spelling als functionele taalactiviteit te kunnen hanteren, en in het gewone maatschappelijke verkeer foutloos kunnen spellen. Het is dus belangrijk om ook bij activiteiten buiten de spellinglessen op de spelling te letten. Maar ook weer niet al teveel, omdat dit remmend kan werken.

Conclusie

De leerlijn spelling loopt helemaal van de fonologische elementaire spellinghandeling tot het ingeprente woordbeeld van ingewikkelde spellingcategorieën. Het belangrijkste is dat kinderen zich strategieën eigen maken om de juiste spelling van woorden te beredeneren, en dat ze ook weten wanneer ze welke strategie moeten toepassen. Dat dit met al die verschillende categorieën en regels niet altijd even makkelijk is, is wel duidelijk. Er zijn dan ook genoeg kinderen die problemen hebben met spelling. Daar gaat het volgende hoofdstuk over.

Hoofdstuk 2: Spellingproblemen

Inleiding

Hoewel spelling voor veel kinderen erg lastig is, is er ook een groep van kinderen die een echt probleem hebben met spelling. Zij maken de oefeningen met de grootste moeite, en maken in hun schriftelijke taalgebruik ook veel fouten. Zulke kinderen doen wel hun best, maar als het steeds maar weer niet lukt, raken ze erg gedemotiveerd. Het is daarom erg belangrijk dat jij als leerkracht zulke kinderen kunt helpen op een manier waardoor ze de moed erin houden, en geen hekel aan taal krijgen, zoals in het geval van Mark.

Mark

Toen ik zelf in groep 6 zat, zat er in mijn klas een jongen die Mark heette. Een aardige jongen, best wel goed op school, en goed in het verzinnen van verhalen. Als we met taal een verhaal moesten bedenken, stond Mark altijd te springen om zijn verhaal voor te mogen lezen. Wij vonden het allang best, want we wisten dat er dan altijd iets leuks zou komen.

Onze juf was iemand die erg op spelling lette. Elk woordje dat we verkeerd schreven kon rekenen op een rood lijntje eronder. En niet alleen bij spelling, maar ook bij ander taalwerk. Voor mij was dat niet echt een probleem omdat ik wel goed in spelling was. Maar Mark kon je echt zien worstelen. Hij kreeg het maar niet voor elkaar om die woorden goed te schrijven.

Op een dag moesten we een verhaal schrijven en inleveren. Nadat de juf de verhalen nagekeken had, en we in de kring zaten vroeg ze wie zijn verhaal voor wilde lezen. Natuurlijk was Mark, die naast me zat, weer de eerste om zijn vinger op te steken. Enthousiast pakte hij zijn schrift van de juf aan, en sloeg het open bij zijn verhaal. We wachtten allemaal in spanning af wat hij nu weer verzonnen zou hebben.

Maar zijn gezicht betrok, en hij was even stil terwijl hij naar zijn schrift staarde. Toen ik even over zijn schouder meekeek, zag ik de reden. Door zijn hele verhaal waren rode streepjes te zien, en eronder stond: "Slordig! Let veel beter op je spelling!" Met een rood hoofd begon hij voor te lezen. Maar het ging niet met dezelfde geestdrift als we van hem gewend waren; het was mat en haperend. En halverwege stakte hij helemaal.

Ik weet nog dat de juf hem toen meewarig aankeek. "Ja Mark, je moet toch wat beter je best doen hoor, want dit was niet best." Mark boog zijn hoofd en sloeg zijn schrift dicht. Ik geloof niet dat hij dat jaar nog iets uit eigen werk heeft voorgelezen.

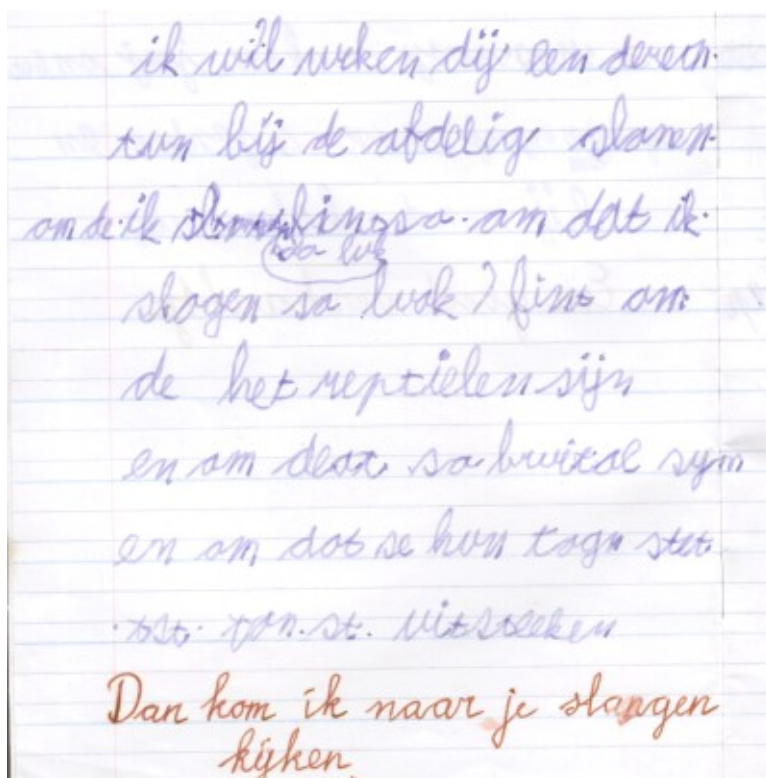
Gelukkig kregen we in groep 7 een meester die ervaring had met dyslexie, wat Mark bleek te hebben, en die het enthousiasme bij Mark voor taal weer kon aanwakkeren.

Het verhaal van Mark toont wel aan dat de wijze waarop de leerkracht met spellingproblemen omgaat veel invloed kan hebben op de motivatie van kinderen. Woordpakketten overschrijven, teksten opnieuw laten maken en dat soort "strafmethoden" zijn dan ook geen manieren om kinderen met spellingproblemen te helpen. Hoe je ze dan wel kunt helpen, zal ik in dit hoofdstuk onderzoeken.

Kenmerken van kinderen met spellingproblemen

Het is lastig om algemene kenmerken van kinderen met spellingproblemen te noemen, omdat er grote verschillen zijn tussen kinderen, en omdat de oorzaak van spellingproblemen niet bij iedereen dezelfde is. Vaak houden spellingproblemen verband met andere problemen, bijvoorbeeld op het gebied van lezen of leren in het algemeen. Er zijn toch wel een aantal dingen te noemen die je bij spellingzwakke kinderen in meer of mindere mate terug kunt zien.

1. Spellingzwakke kinderen hebben moeite met het verwerken van informatie, en kunnen de spelling van woorden, en spellingregels in het algemeen maar moeilijk onthouden.
2. Het zijn kinderen die niet in staat zijn om zelfstandig regels en regelmaat te ontdekken, of overeenkomsten tussen woorden te zien. Het herkennen van spellingcategorieën is voor deze groep dan ook moeilijk.
3. Het toepassen van verworven kennis op het gebied van spelling is voor spellingzwakke kinderen ook moeilijk. Wat ze in de spellingles geleerd hebben, passen ze bijvoorbeeld ook niet toe in andere situaties waarin ze moeten schrijven.
4. Spellingzwakke kinderen kunnen zich vaak slecht kunnen concentreren en impulsief reageren. Ze vallen vaak terug op de strategie die ze als eerste geleerd hebben: de fonologische.
5. Spellingzwakke kinderen maken geen flexibel gebruik van spellingstrategieën, en gaan niet na wat voor een bepaalde spellingcategorie de beste strategie is. Vaak gebruiken ze alleen maar de elementaire spellinghandeling.
6. Spellingzwakke kinderen hebben een zwak linguïstisch bewustzijn, en hebben moeite om te reflecteren op taal. Ze hebben ook vaak een kleine woordenschat.
7. Spellingzwakke kinderen hebben problemen met auditieve en visuele vaardigheden, en vallen vaak uit op de spellingvoorwaarden, of hebben moeite met het verdelen van woorden in klankgroepen.

De laatste twee kenmerken gaan over talige vaardigheden, en de eerste vijf kenmerken vooral over algemene problemen, die invloed hebben op alle schoolprestaties. Deze kenmerken houden in dat er wel wat is om rekening mee te houden bij je hulp aan spellingzwakke kinderen.

Stukje schrijfwerk van Christiaan (8 jaar, groep 4). Het probleem bij Christiaan is dat hij nog vaak gebruik maakt van de fonologische strategie, en dat hij moeite heeft met de klank-letterkoppeling ("dij", "am deat" enzovoorts).

Soorten spellingproblemen

Spellingproblemen kunnen verschillende oorzaken hebben, en de makkelijkste manier om de problemen juist te diagnosticeren, is om te kijken wat voor soort fouten de kinderen maken. Volgens het veelgebruikte foutenclassificatiesysteem van Frans van den Heuvel zijn er zo'n honderd verschillende foutencategorieën, die in vijf hoofdcategorieën te onderscheiden zijn.

1. Oriëntatiefouten

Fouten die voortkomen uit een onvoldoende visuele en/of auditieve oriëntatie op de structuur van letters, woorden of zinnen. We onderscheiden de visuele oriëntatiefouten op letterniveau, auditieve oriëntatiefouten op letterniveau, visuele én auditieve oriëntatiefouten op letterniveau, oriëntatiefouten op woordniveau en klankuitspraakfouten.

2. Regelfouten

Alle fouten die ontstaan door het niet of onjuist toepassen van de spellingregels, bijvoorbeeld de verlengingsregel, de verenkeliingsregel en de verdubbelingsregel.

3. Fonetische fouten

Fouten in woorden waarbij het kind op het gehoor spelt, omdat het geen woordbeeld heeft van het betreffende woord.

4. Materiaalfouten

Fouten die voortkomen uit de eigenaardigheden van ons taalsysteem. Dus identieke klanken die verschillend geschreven worden (g/ch, ei/ij).

5. Niet nader te analyseren fouten

Een soort "overige"-categorie, bijvoorbeeld fouten in het schrijven van namen, getallen, maanden, etc.

Het spreekt voor zich dat deze foutencategorieën andere benaderingen vanuit de leerkracht vereisen. Hier kom ik later nog op terug.

Uitgangspunten voor hulp aan spellingzwakke kinderen

Tegenwoordig is er veel remediërend materiaal voor kinderen die de doelstellingen van de methode niet halen. Maar er zijn een aantal zaken waar je wel rekening moet houden bij de hulp aan spellingzwakke kinderen. Een lijstje met uitgangspunten is ooit opgesteld door A. van der Leij in zijn boek *Zorgverbreding; bijdragen uit het speciaal onderwijs aan basisonderwijs*.

1. Spellingcategorieën kunnen het best aangeleerd worden aan de hand van een klein aantal woorden.
2. De spelling van een woord moet op een veelzijdige manier worden aangeleerd.
3. Spellingcategorieën moeten gefaseerd aangeleerd worden.
4. Bij het aanleren van woorden moet een vaste werkwijze worden gehanteerd.
5. Er moet een duidelijke indeling in categorieën worden gebruikt.
6. Er moet veel aandacht besteed worden aan de motivatie.
7. Er moet een goede diagnostiek gehanteerd worden die resulteert in een planmatige aanpak van spellingproblemen.

Vertaald naar de onderwijspraktijk heb je dus wel een aantal dingen ter overweging:

- Het is beter om een eenvoudigere categorie-indeling te hanteren, en een geringer aantal woorden aan te leren.
- Een gevarieerd aanbod van oefeningen is een must, vooral oefeningen op het auditieve vlak.
- Spellingzwakke kinderen kunnen het beste één categorie tegelijk aanleren, met maar één spellingprobleem. De kinderen leren deze categorie te onderscheiden van de anderen, en leren hoe ze die categorie toe moeten passen in nieuwe situaties. Isoleren – discrimineren – wendbaar maken, dus.
- Bij het aanleren van woorden moet je zorgen dat de spellingmoeilijkheid duidelijk wordt. Dat kan door hardop mee te denken hoe het moet.
- Spelling wordt vaak ervaren als een dorre, saaie bezigheid, en die negatieve ervaring wordt door kinderen met spellingproblemen alleen maar versterkt doordat ze slecht presteren. Volgens de schrijvers van het boek *Spellen met spellingzwakke kinderen* kun je kinderen motiveren door iets te doen aan je didactiek en de manier waarop je kinderen benadert. Als je ze laat ervaren dat ze met iets nuttigs bezig zijn, hun vooruitgang kunt laten zien, kinderen kunt betrekken bij het stellen van doelen, en ze veelvuldig in de gelegenheid kunt stellen om teksten te schrijven over allerlei onderwerpen die hun interesse hebben, bereik je al een hoop. Ik ben het daar helemaal mee eens, maar ik denk dat je ook de leerstof aantrekkelijk kunt maken. Hier kom ik later nog op terug.
- Spellingproblemen moeten goed gediagnosticeerd worden, zodat er een goed plan opgesteld kan worden. Je moet dus goed vaststellen welke strategieën het kind nog niet beheerst, en daar mee gaan oefenen. Het is slim om een spellingschrift aan te leggen, waarin de spellingcategorieën zijn gegroepeerd per strategie. Laat de aangeleerde woorden hardop lezen, zodat de kinderen oefenen in het controleren. Laat een kind ook vaak zelf zinnnetjes maken, waarin de betekenis van de woorden goed tot uitdrukking komt.

Spelling en de motivatie (*Christiaan, deel 1*)

Zoals ik al eerder aangaf is het van het grootste belang om de motivatie van kinderen met spellingproblemen erin te houden. Dat ondervond ik toen mij gevraagd werd of ik een jongetje van 8 jaar, dat aan het eind van groep 4 zat, bijles wilde geven in spelling. Dit jongetje, Christiaan, was een beweeglijk mannetje dat op school maar moeilijk meekwam (er werd zelfs een verwijzing richting speciaal onderwijs overwogen). Vooral op spelling liep hij hopeloos achter (DLE van 7 bij een DL van 16). Dat lag voornamelijk aan zijn werkhouding: door zijn problemen was hij niet gemotiveerd om nog zijn best te doen. En dat was voor mij ook een probleem. Want hoe krijg je een jongetje van 8, dat op school al niet echt gemotiveerd is, op zaterdagmorgen van 11 tot 12 uur gemotiveerd om bijles te volgen?

Ik begon eerst met het in kaart brengen van de spellingproblemen, door een vol taalschrift in te kijken, en door Christiaan een ISO-toets (toets 3, dl=17) af te nemen. Deze toets heb ik uiteraard in twee delen afgenomen, omdat hij niet de concentratie op kon brengen om achter elkaar 25 zinnen aan te horen en woorden op te schrijven. Uit deze diagnose bleken een paar zaken:

- Christiaan spelde vooral veel op het gehoor, en maakte heel weinig gebruik van regels;
- Hij kende de regels wel (hij kon ze zo opnoemen), maar hij had veel moeite met het probleem dat hij uit moest vinden welke regel in welke situatie toegepast moest worden.
- Hij had onvoldoende oriëntatie op de visuele structuur van letters en woorden. Het gebeurde regelmatig dat hij letters verwisselde, of een verkeerd grafeem aan een foneem koppelde. De /ng/ klank werd bijvoorbeeld alleen met een g geschreven.
- De grootste problemen zaten in de regelwoorden, en dan met name de d/t-groep. Maar ook woordbeeldwoorden zoals woorden met ch vormden een groot probleem.
- Ik heb zelfs zitten denken aan een vorm van dyslexie, maar als Christiaan zich echt concentreerde, maakte hij heel weinig oriëntatiefouten.
- Hij herkende weinig tot geen analogie in woorden, en het was voor hem niet te zien dat woorden als verkeer en brandweer met dezelfde grafeem eindigen.
- Ook zijn handschrift was heel slecht. Er was bijna geen verschil tussen de a en de o. En een slecht handschrift werkt ook een slechte spelling in de hand.

De punten waar dus actie op ondernomen moest worden waren de koppeling van woorden aan spellingregels, het automatiseren van eenvoudige woorden, zodat hij zich niet meer voor elk woord 100% hoefde te concentreren, het ontdekken van analogie in woorden, en zijn handschrift. De obstakels die ik hierbij moest overkomen waren ook duidelijk: een lage motivatie en ook een negatief cognitief zelfbeeld tengevolge van de fouten die hij steeds maakte. Geen eenvoudige klus dus.

Thuis maakte ik voor mezelf een plan om Christiaan te helpen. Ik maakte eerst de afweging of ik aan zou sluiten bij de stof waar hij in de klas mee bezig was, maar ik liet dat plan al snel varen. In de klas was Christiaan bezig met stof die eigenlijk te hoog gegrepen was voor hem, en het was duidelijk dat hij eerst een paar stappen terug moest doen om weer vooruit te komen. Ik besloot om sowieso elke bijles aandacht te besteden aan het automatiseren van woorden en de analogie tussen woorden, en elke les één spellingregel uitgebreid te behandelen, die ik dan in latere lessen weer zou herhalen. De spellingregels waar Christiaan de meeste moeite mee had, zoals d/t, verdubbelaar en klinkerdief, zou ik dan als eerste behandelen, en daarna de andere spellingregels. Uiteindelijk zou ik langzaam maar zeker een beetje in de buurt van de stof op school komen, en mijn bijlessen daarbij laten aansluiten.

Van tevoren besloot ik al dat ik veel aandacht zou besteden aan de motivatie, en er alles aan doen om die jongen gemotiveerd te houden. Ik zou elke zaterdag één uurtje bijles geven, en dat is lang voor een jongen die zich moeilijk kan concentreren. Daarom besloot ik om een aantal dingen uit te proberen:

- Ik zou Christiaan veel positieve aandacht geven, en het hem echt laten merken als hij vooruit ging. Ik wilde voor hem degene zijn die hem zou helpen om goed te worden in spelling, en niet de pestkop die hem op zaterdag kwam pesten met nare spellingoefeningen.
- Ik zou aansluiten bij de dingen die hij leuk vond. Pokémon, computerspelletjes, scouting... dat waren de dingen waar hij van hield. Maar hij hield met name van de natuur (het was een echt buitenkind). Ik nam me voor om dat in mijn achterhoofd te houden bij het verzinnen van oefeningen.
- Elke les zou ik in het begin het wat "saaiere" werk doen, zoals gerichte remediërende oefeningen en controledictees, en de tweede helft zou ik reserveren voor spelletjes en leuke oefeningen die wel met spelling te maken hadden. Ik zou het aanbod van oefeningen per les erg variëren, en nooit langer dan 10 à 15 minuten met hetzelfde bezig zijn, zodat de afwisseling in de bijles gehandhaafd bleef.

Met dit strijdplan in mijn hoofd ging ik naar Christiaans huis, voor de eerste bijles. En hij was erg enthousiast over wat we allemaal gingen doen. Maar hoe het precies gegaan is, dat half jaar dat ik hem begeleid heb, dat vertel ik verderop in deze map.

Hoofdstuk 3: Spellingproblemen signaleren en registreren

Inleiding

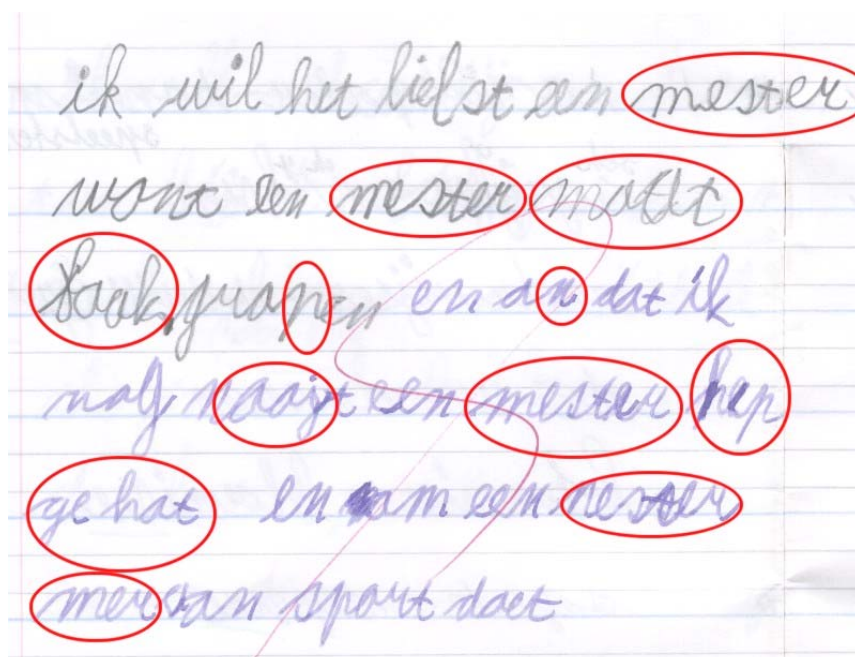
Je kunt kinderen met spellingproblemen niet helpen als je niet precies en gedetailleerd weet waar ze precies problemen mee hebben. Daarom is het belangrijk dat je op tijd kunt zien welke kinderen problemen hebben, dat je weet hoe je die problemen in kunt delen in categorieën, en dat je een handige manier hebt om dit te registreren. Je systeem van signalering, diagnosticeren en registratie moet zo goed zijn, dat je in één oogopslag kunt zien welke kinderen met welke spellingcategorieën problemen hebben. Gelukkig zijn daar handige hulpmiddelen voor, niet in de laatste plaats de spellingmethode zelf.

Wat maakt hij veel fouten!

De eerste indicatie voor spellingproblemen is uiteraard het taalschrift van de kinderen. Spelling staat in dienst van de schriftelijke communicatie, en daarom moet je niet alleen bij de spellingles op spelfouten letten. Natuurlijk moet je niet, net zoals bij het voorbeeld van Mark (zie vorig hoofdstuk), met een rood penntje elke spelfout in een verhaal gaan aankruisen, want dan help je gegarandeerd de motivatie om zeep. Maar als een kind consequent dezelfde dingen fout doet, of als hij simpelweg heel veel spelfouten in een tekst maakt, dan is dat een teken dat er iets moet gebeuren. Het is dan zinvol om op te schrijven in welke spellingcategorieën het kind de meeste fouten maakt, en hiervoor remediërend materiaal aan te bieden. Tenminste, als je weet dat het kind geen andere problemen heeft waardoor het bij spelling misgaat.

Natuurlijk kun je bij de spellinglessen het beste zien of een kind de spellingregels begrijpt, en weet hoe hij tot de juiste spelling van een woord kan komen. Je moet alleen wel onthouden dat het kind bij het gewone schriftelijke werk veel minder op de spelling let dan bij de lessen, en als je daar niet zo op let, worden de dingen die bij spelling geleerd zijn weer zo vergeten. Het beste kun je misschien elke week één spellingprobleem centraal stellen, waar je bij al het schriftelijke werk op gaat letten.

Hiernaast weer een stukje uit het werk van Christiaan. De fouten zijn met rood omcirkeld (hoewel ze door zijn leerkracht niet zijn aangekruist in zijn werk). Als je dit ziet, waar ga je dan als eerste mee aan het werk? Juist, de klank-letter koppeling. Je ziet dat hij de /ee/ klank niet goed beheerst, en ook bij moeilijke klanken zoals /ooi/ gaat hij de mist in. Je ziet ook dat veel fouten slordigheidsfoutjes zijn. Onafgemaakte letters, letters vergeten, de o die meer op een a lijkt. Er moet dus nog veel gebeuren.

Toetsen

Er zijn natuurlijk ook wat meer wetenschappelijke manieren om te ontdekken of en waar kinderen spellingproblemen hebben. Deze manieren worden ook wel toetsen genoemd, en komen in verschillende soorten en maten. Hieronder bespreek ik enkele van de bekendste toetsen.

Methodische toetsen

Elke zichzelf respecterende spellingmethode heeft om de zoveel tijd een diagnostische toets, waarmee het geleerde gecontroleerd kan worden. Deze toetsen worden vrij regelmatig afgenomen, zodat het spellingniveau van de kinderen goed in kaart gebracht kan worden. Meestal zijn het toetsen in de vorm van woorddictees, vaak met een paar zinnen die helemaal opgeschreven moeten worden. Omdat het ondoenlijk is om het complete arsenaal aan spellingproblemen in zo'n dictee te doen, worden per dictee een paar spellingcategorieën eruit gelicht, waar de leerkracht extra aandacht aan besteed bij het nakijken. Op basis van de resultaten van het dictee kan de leerkracht zich beraden op eventuele acties.

CITO Spellingtoets (SVS-toets)

De spellingtoets van CITO is een heel gewichtige toets, die twee keer per jaar afgenomen wordt. Het is een woorddictee van vijftig woorden, die aansluiten bij wat de kinderen op dat punt van het jaar zouden moeten kunnen. Ik vind hem persoonlijk te lang, omdat vijftig woorden een hele opgave is voor kinderen die zich minder goed kunnen concentreren. Ik geef hem dan ook altijd in twee delen, bijvoorbeeld één deel op maandag en één deel op dinsdag. Verder staat CITO er om bekend dat het niet echt diagnostiserende toetsen maakt: het zijn voor toetsen om te kijken hoe het kind scoort, en niet zozeer om te kijken wat het kind nou precies fout doet.

BAVO Spellingtoets

De BAVO-toets is echt gericht op diagnose van spellingproblemen. Hij wordt, net als de CITO-toets, twee keer per jaar afgenomen. Alleen zijn het bij de BAVO-toets maar 32 woorden die de kinderen op moeten schrijven. De woorden die bij BAVO getoetst worden komen uit veel verschillende spellingcategorieën, en worden ook volgens die gedachte nagekeken. Bij de toets zit een uitstekend registratieformulier om de fouten overzichtelijk in categorieën te registreren.

PI-dictee

Het PI-dictee is een individuele toets die meestal afgenomen wordt door remedial teachers. Het idee is dat de kinderen beginnen met woorden op een lage DL (ver onder hun niveau dus), en dat het niveau dan steeds hoger wordt. De begeleider gaat net zo lang door tot duidelijk is dat het niveau te hoog wordt voor het kind (als het kind meer dan 7 fouten in een blok maakt). Daarna wordt bekeken op welk niveau het kind afhaakte, en welke fouten het kind heeft gemaakt. Deze fouten zijn ook weer in categorieën onderverdeeld, en kunnen netjes geregistreerd worden op het bijgeleverde registratieformulier (ik heb een voorbeeld hiervan opgenomen in de bijlagen). Het PI-dictee is dus een behoorlijk nauwkeurige toets om het DLE van kinderen bij spelling te bepalen.

ISO-toets

De ISO-toets is voor de kinderen de meest behulpzame toets van het rijtje. Bij deze toets, die bestaat uit 25 woorden, moeten de kinderen het woord eerst hardop nazeggen en goed denken aan het woord. "Kijk in je hoofd", is de bedoeling. Vervolgens moeten de kinderen het woord in kolom 1 schrijven als ze het echt gezien hebben (als ze het woordbeeld dus kennen), en anders in kolom 2. De ISO-toets is dus bedoeld om te zien welke woorden de kinderen automatisch kennen, en bij welke ze

nog regels en andere strategieën toepassen. Een nobel streven, maar ik vraag me af of kinderen dan niet gewoon alle woorden in kolom 1 gaan schrijven, omdat ze niet willen laten merken dat ze nog niet zoveel woorden automatisch kennen. Voor de rest is de indeling in categorieën niet helemaal optimaal. Er wordt wel bijgezet hoeveel woorden van elke categorie er in de toets verwerkt zijn, maar niet welke woorden dat zijn. Voor de leerkracht is dat dus een behoorlijk zoekwerkje. De opbouw is wel weer goed: het begint met heel eenvoudige woorden, en het wordt daarna steeds een beetje moeilijker. Ik vind de ISO-toets best wel een lekkere toets om af te nemen, maar niet erg handig in het nakijken en registreren.

Het is moeilijk om te zeggen welke toets nou het beste is, omdat je voor verschillende gelegenheden verschillende toetsen moet gebruiken. Persoonlijk vind ik de BAVO-toets er bovendien steken, met het PI-dictee als extra diagnostiserend middel voor spellingzwakke kinderen. De BAVO-toets is gewoon lekker duidelijk, met handige registratiebladen en een duidelijke instructie. Maar dat is misschien een heel persoonlijk oordeel. In principe is elke toets goed, als hij maar valide, objectief en betrouwbaar is. Je moet alléén de spellingvaardigheid toetsen, de normering moet duidelijk zijn en

Spellingfouten analyseren

Als leerkracht kun je op twee manieren omgaan met spelfouten van kinderen. Je kunt ze simpelweg aanstrepen en het aantal fouten onder het dictee schrijven, of je kunt je inspannen om erachter te komen waarom het kind die woorden fout geschreven heeft. In het eerste geval ben je bezig met een kwantitatieve foutenanalyse, in het tweede geval is het een kwalitatieve foutenanalyse.

Meestal zal het effect van een kwantitatieve foutenanalyse niet zo heel groot zijn. Het kind zal zich hooguit gedemotiveerd voelen omdat het weer zoveel fouten heeft gemaakt, of zichzelf trots op de schouder kloppen, omdat het maar één foutje heeft. Maar verder doet het kind niet zoveel met de fouten. Beter is het dus om de kwalitatieve foutenanalyse toe te passen. Dit kun je weer op twee niveaus doen: procesanalyse en instructieanalyse.

Procesanalyse

Spelling gaat voor een groot deel over het juist toepassen van spellingstrategieën, en je kunt spelfouten dus ook analyseren op de vraag welke strategie toegepast is, en of die juist is toegepast. De fouten worden dan ingedeeld in de hoofdcategorieën klankclusterstrategie, visuele strategie, analogiestrategie en regelstrategie. En dan kun je eigenlijk simpelweg turven. Het voordeel hiervan is dat je dan meteen kunt zien met welke strategie kinderen nog moeite hebben, en dat de koppeling met de didactiek heel duidelijk wordt gelegd. Het enige probleem is dat je niet altijd zekerheid hebt over welke strategie het kind heeft toegepast. Maar bij de procesanalyse gaat het dus om de vraag wat de leerling het beste had kunnen doen om tot de juiste spelling te komen, maar niet heeft gedaan.

Instructieanalyse

Dit model gaat meer uit van de vraag welke fouten de kinderen hebben gemaakt, en hoe die aan te pakken zijn. Hierin komen de vijf hoofdcategorieën van Van den Heuvel weer terug: oriëntatiefouten, regelfouten, fonetische fouten, materiaalfouten en niet nader te analyseren fouten. Deze categorieën geven richtlijnen over hoe de leerkracht een bepaalde fout moet behandelen. Bij een oriëntatiefout moeten de leerlingen bijvoorbeeld beter leren kijken en/of luisteren.

Welke analyse moet je nu gebruiken? Het beste kun je de foutenanalyse gebruiken die het dichtst bij de methode zit. En aangezien de meeste methoden tegenwoordig uitgaan van het juist aanleren van spellingstrategieën, kun je het beste de procesanalyse gebruiken.

Trouwens, als je in dictees spelfouten moet corrigeren, is het niet erg motiverend om gewoon alle fouten aan te strepen met je rode pennetje. Kinderen kijken dan alleen maar naar de fouten, en het kan dan zijn dat ze de foutieve spelling in hun geheugen prenten. Je kunt dan beter de goede schrijfwijze erbij schrijven. Wat ook goed werkt is zelfcorrectie, zodat kinderen bewuster met de spelling bezig zijn, en minder gedemotiveerd zijn als ze wat fout doen.

Registratie van spellingproblemen

Vrijwel alle spellingmethodes en dictees komen tegenwoordig met een uitgebreid registratieblad voor spellingproblemen. Meestal wordt hier uitgegaan van de foutenindeling op basis van de spellingstrategieën. Zo'n registratieformulier kan er bijvoorbeeld als volgt uitzien:

	1. mkm- woorden	2. mkmm- woorden	3. mmkmm- woorden	4. regel: d/t	5: weetwrd. ch
Leerling 1	0	1	6	5	2			
Leerling 2	1	0	0	2	1			
Leerling 3	0	0	1	4	3			
Leerling 4	0	0	0	1	1			
Leerling 5	1	1	0	2	1			

Het voordeel van zo'n schema is dat je de spellingproblemen zowel individueel als groepsgebonden kunt bekijken. In bovenstaand schema zie je dat er bij deze vijf leerlingen over het algemeen nog redelijk wat problemen zijn in categorie 4: d/t woorden. Dan weet je dat je daar in de klas dus extra aandacht aan moet besteden. Het is zinvol om teveel fouten in een categorie met rood op te schrijven, zodat je in één oogopslag de kinderen die teveel fouten hebben eruit kunt pikken. Van deze fouten ga je dan een uitgebreidere procesanalyse maken. Het spreekt voor zich dat je dergelijke registraties van spellingproblemen goed bewaart in je klassenmap, waarin je ook een gedeelte reserveert voor uitgebreidere registratie voor zorgleerlingen.

Hoofdstuk 4: Het remediëren van spellingproblemen

Inleiding

Het gekke is dat hulp bij spellingproblemen eigenlijk meestal te laat komt. Als de kinderen een forse achterstand hebben opgelopen, wordt er vaak pas gekeken of er misschien niet iets aan gedaan kan worden. Het is veel beter om alvast preventief hulp te verlenen, bijvoorbeeld bij de ontwikkeling van de spellingvoorwaarden. Of desnoods instructieve hulp, waarbij de hulp al tijdens de les geboden wordt. Maar hier zijn organisatorisch gezien niet altijd mogelijkheden voor. En dan kom je uiteindelijk toch terecht bij de remediërende hulp, waar ik in dit hoofdstuk dieper op in zal gaan. Ik zal eerst ingaan op de werkwijze bij het maken van een handelingsplan, en daarna vertellen hoe je bij elke spellingstrategie te werk kunt gaan. Vervolgens geef ik mijn mening over het nut van een eigen spellingmap. Ook mijn ervaringen met spelling in mijn klas komen aan bod, en ik sluit af met een beschrijving van mijn hulp aan Christiaan.

Een planmatige aanpak

Remediërende hulp heeft eigenlijk nooit zin als het niet op een planmatige, gestructureerde manier aangeboden wordt. Het is zinloos om zomaar in het wilde weg oefeningetjes aan te bieden, in de hoop dat daar iets van blijft hangen. Je moet een goed plan hebben om het kind te begeleiden, en je daar ook aan houden. Zo'n plan is natuurlijk het handelingsplan. Dit bestaat uit vijf delen (volgens Van der Leij):

1. Signalering van de problemen: zien dat het kind moeite heeft met spelling, en dat het veel fouten maakt.
2. Diagnosticeren van de problemen: erachter komen waar het aan ligt dat het kind zoveel fouten maakt.
3. Voorbereiden van oplossingen: het bedenken van de juiste behandeling van de verschillende problemen, en het zoeken naar materialen die hierbij kunnen helpen.
4. Uitvoeren van de oplossingen: doen wat je in stap 3 bedacht hebt.
5. Evalueren van je oplossingen: hebben de oplossingen wel het effect wat jij voor ogen had? Moet je je plan niet bijstellen? Evaluatie is iets wat je op verschillende momenten tijdens het proces moet doen, zodat je steeds je plan kunt bijstellen als het niet het beoogde effect heeft.

Stap 1 en 2 zijn niet de moeilijkste stappen. Zelfs de conciërge kan bij stap 1 nog wel zien dat een kind veel spellingfouten maakt, en met de diagnostische toetsen die je ter beschikking staan, is het niet al te moeilijk om uit te vinden welke spellingstrategieën het kind wel en niet goed beheerst, en waar de problemen liggen. Stap 4 en 5, dat is ook niet het grootste probleem. Maar stap 3 is wat lastiger: het bedenken van de juiste oplossing voor elk spellingprobleem waar het kind mee kampt.

In hoofdstuk 2 heb ik al wat verteld over waar je rekening mee moet houden bij de hulp aan kinderen met spellingproblemen. Elke pedagoog met een beetje eigendunk heeft tegenwoordig wel zijn eigen theorie over hoe je dingen het beste aanleert, maar de meest gangbare theorie in de wereld van spelling is die van Gal'perin. Zoals ik in hoofdstuk 2 al zei moeten spellingcategorieën gefaseerd aangeleerd worden. Je kunt dan het best de lijn van isoleren, discrimineren en wendbaar maken volgen. Als je dus gaat oefenen met spellingcategorieën, neem je er steeds ééntje waar je diep op ingaat. Je leert het kind dan eerst hoe het deze spellingcategorie kan onderscheiden van anderen,

bijvoorbeeld "kijk eens of het woord eindigt op een t of d. Dan moeten al de alarmbellen gaan rinkelen!" Vervolgens leert het kind wat precies de regel is bij deze categorie, en hoe het om moet gaan met de woorden in deze categorie. Als het dat eenmaal goed beheerst, kun je de categorie wendbaar maken. Je leert het kind dan hoe het de spellingcategorie in nieuwe situaties (moeilijker woorden, samengestelde woorden en zinnen) kan toepassen. Op die manier kun je steeds weer een nieuwe categorie behandelen.

Deze leermethode houdt in dat je dus begint met oefeningen waarbij het kind de woorden in de categorie moet onderscheiden. Vervolgens ga je met het kind goed nadenken over hoe je tot de goede spelling van woorden in deze categorie moeten komen, en dit ga je oefenen. En tot slot moeten de kinderen ook de woorden in andere situaties herkennen en goed op kunnen schrijven.

Als je op deze manier gestructureerd aan de slag gaat met de spellingcategorieën die het kind nog niet (goed) beheerst, heb je een grote kans dat je hulp effectief is.

Specifieke aanpakken bij spellingstrategieën en -categorieën

Eigenlijk moet je bij elke spellingstrategie en –categorie die het kind niet beheerst een specifieke aanpak volgen. Gelukkig is daar in de methodes veel over te vinden wat je zo kunt gebruiken bij de remediërende hulp. In deze paragraaf geef ik dan ook alleen maar voorbeelden van hulp die je kunt geven bij verschillende spellingproblemen. In hoofdstuk 5 ga ik hier wat dieper op in met concrete oefeningen.

Voorbeelden van hulp bij problemen met spellingstrategieën

Spellingstrategie	Voorbeelden van hulp
Elementaire spellinghandeling	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Onderzoek naar deelhandelingen: auditieve analyse / temporeel ordenen / letterkennis / spatieel ordenen
Auditieve analyse	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rijmoefeningen. ▪ Lezen met verlengde klankwaarde
Temporeel ordenen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Letters aanleren met visueel geheugensteuntje ▪ Lezen met verlengde klankwaarde
Letterkennis	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Letters aanleren met visueel geheugensteuntje ▪ In tweetekenklanken de eerste letter markeren
Spatieel ordenen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Werken met structureerblaadjes
Klankclusterstrategie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Klankcluster systematisch koppelen aan lettercombinatie ▪ Klankcluster herkennen in verschillende woorden
Woordbeeldstrategie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Speciale kenmerken hardop laten verwoorden ▪ Aandacht besteden aan betekenis en opbouw van een woord ▪ Bepaalde lettercombinaties markeren
Analogiestrategie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Eerst trainen in het herkennen van auditieve overeenkomsten, daarna in het herkennen van visuele overeenkomsten ▪ Woorden rubriceren in twee categorieën
Regelstrategie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nagaan of het probleem ligt bij: <ul style="list-style-type: none"> - Kent een kind de condities waaronder een regel moet worden toegepast? - Kent een kind de spellingregel? - Kan een kind de regel correct toepassen?

Voorbeelden van hulp bij problemen in spellingcategorieën

Spellingcategorie	Voorbeelden van hulp
Medeklinkercombinaties	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Twee eindmedeklinkers met tussenklank nadrukkelijk in klankgroepen verdelen. ▪ Twee medeklinkers vooraan en achteraan: woord op het gehoord op een handige manier in klankgroepen verdelen. ▪ Woorden op –ngt of –nkt: -t wegdenken om zuivere /ng/ of /nk/ te horen.
Bijzondere klankgroepen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vaste koppeling tussen gesproken en geschreven klankgroep aanleren. ▪ Lettergroepkwartet (zie hoofdstuk 5)
Spellingregels in éénlettergrepige woorden	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Regel uitleggen en aanleren ▪ Oefenen met woorden op bandje, of in tweetallen ▪ Verlengingsregel: eerst van kort naar lang (kant-kanten) en dan andersom
Afwijkende klank-tekenkoppeling	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Woordbeeldtraining ▪ Flitsen ▪ Woorden aanvullen ▪ Woorden invullen in zinnen ▪ Visueel of auditief (zelf-)dictee ▪ Moeilijke-woordschrift
Spellingregels in woorden met meerdere lettergrepen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Visueel dictee ▪ Samenstellingen: woorden in twee delen splitsen en betekenis van elk deel opzoeken en opschrijven ▪ Verlengingsregel in samenstellingen: woorden opsplitsen en regel toepassen op betreffende woorddeel.
Bijzondere klankgroepen in meerlettergrepige woorden.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Auditief dictee (in tweetallen of door de leerkracht) ▪ Vaste koppeling gesproken-geschreven klankgroep aanleren (bijv. bij –isch)

Een eigen spellingmap

In het Tijdschrift voor Remedial Teaching pleit Mieke Konings, RT'er en docent aan de RT-opleiding, voor het gebruik van een eigen spellingmap. Volgens haar heeft de gebruikelijke ondersteuning bij spellingproblemen op lange termijn te weinig effect, doordat leerlingen de aangeleerde strategieën en hulpmiddelen snel weer vergeten. Ze missen het grote overzicht, en kunnen uiteindelijk in die spaghetti van spellingregels en uitzonderingen niet meer de regel terugvinden die ze nodig hebben bij dat ene spellingprobleem. Ook is er een groot verschil tussen de situatie waarin het kind individueel begeleid wordt, en de normale klassensituatie: bij de remedial teacher doet het kind zijn best om zo goed mogelijk na te denken over strategieën en regeltjes, maar in de klas vervalt het weer in zijn oude spellinggedrag.

In de ideale situatie werken kinderen volgens de strategie van *woordproblemativering*. Ze verbaliseren wáár in het woord een probleem verwacht wordt, en waar ze dan aan kunnen denken. Het beste startpunt is om te bepalen wat voor soort woord het is. Een weetwoord, net-als-woord, regelwoord of misschien een luisterwoord? Als je dat weet, kun je de juiste categorie met de juiste spellingaanpak bij het woord bedenken.

De beste manier om dit te visualiseren is door elke leerling zijn eigen spellingmap te geven. In het begin zit er alleen een raamwerk in, dat bestaat uit tabbladen. Voor elke woordsoort is er een tabblad. Het is bewust zo gemaakt dat alle spellingonderdelen er straks stap voor stap ingevoerd kunnen worden, terwijl de indeling toch zo overzichtelijk mogelijk blijft. Elke woordsoort gaat opgedeeld worden in verschillende categorieën, maar nu nog niet! Als lastige woorden in de klas of bij de RT aan de orde komen, dan wordt het woord uitgebreid geanalyseerd en in de map toegevoegd. Wat is het

voor woord? Bij welke subcategorie hoort het? Staat die subcategorie al in de map? Zo ja: wat zijn ook alweer de eigenschappen van die subcategorie? Waar moet je bij dit woord dus op letten? Dan wordt het woord toegevoegd aan de map. Staat de subcategorie er nog niet in? Dan gaat het kind samen met de leerkracht nadenken over wat nou de moeilijkheid van het woord is, en hoe je dat het beste duidelijk kunt maken. Voor de subcategorie wordt dan een apart tabblad gemaakt in een kleur die overeenkomt met de kleur van de hoofdrubriek. Dus even voor de duidelijkheid: **alleen** de categorieën die ook daadwerkelijk behandeld zijn mogen in de map zitten. Zodra een subcategorie is toegevoegd, wordt op het overzichtsblad van de categorie een sticker met die subcategorie toegevoegd. Op die manier krijg je een duidelijk overzicht van welke categorieën er wel en niet inzitten. Bovendien verwijzen de stickers op het overzichtsblad met pijlen naar ruitertjes op de bladen met de juiste betreffende categorieën.

Bijvoorbeeld: een leerling heeft moeite met het woord 'dweil'. Eerst gaat hij dan na waar in dat woord het probleem kan zitten. In dit geval is dat dus de [ij] die hij hoort. Dan realiseert hij zich dat het hier om een 'weetwoord' gaat. Hij kijkt in zijn map, op het overzichtsblad achter het tabblad van de weetwoorden, en de pijl achter de categorie 'ei-woord' wijst naar het ruitertje dat snel de juiste bladzijden van die categorie kan opslaan. Op die bladzijden kan hij dan eventueel het ei-verhaal, of de eiwoordenlijst of de ei-woordenplaatjes terugvinden.

Als een leerling het moeilijk vindt om te bepalen in welke hoofdcategorie het woord thuishoort, is er altijd nog het grote overzichtsblad voorin de map waarop alle hoofd- en subcategorieën nog eens (met de eigen logo's) staan afgebeeld. Via de subcategorie 'hoed' komt hij dan alsnog op het pad van dit regelwoord. Ook het grote overzichtsblad voorin de map wordt steeds verder uitgebreid met stickertjes, al naar gelang die onderdelen aan de orde zijn geweest.

Het grote voordeel van de eigen spellingmap is dat de leerling eindelijk een middel heeft om grip te krijgen op de hele materie, en het overzicht kan houden. Dit bevordert de motivatie, omdat de moeite van het terug willen zoeken in ieder geval altijd beloond wordt. Ook onderdelen die inmiddels niet meer in de groep aan de orde komen kunnen zo nog steeds – snel – terug worden gevonden. De map stimuleert ook het woordproblematiseren: als je niet nadenkt over wat het probleem in het woord is, vindt je het woord nooit in je map!

De eigen spellingmap is ook het middel om de brug tussen remedial teacher en de groep te slaan, omdat de manier van werken in beide settings hetzelfde is. De leerling kan zichzelf sturen en helpen, en is minder afhankelijk van begeleiding van een ander. De map biedt ook mogelijkheden voor een andere wijze van woordpakketten verwerken. Moeilijke woorden kunnen in de spellingmap bijgeschreven worden, zodat ze altijd snel opvraagbaar zijn. Ook materialen die op school gehanteerd worden kunnen er makkelijk in verwerkt worden, omdat de map losbladig is.

Maar het belangrijkste voordeel voor de leerling is dat het 'spellinggeweten' geactiveerd, gestimuleerd en beloond wordt. Dit geeft vooral een extra stimulans aan kinderen met spellingproblemen, omdat zij dan in ieder geval ervaren dat er toch een mogelijkheid is waardoor ze hun probleem hanteerbaar kunnen maken.

Zelf ben ik erg enthousiast over deze vorm van remediëring, en ik heb deze ook in mijn klas uitgetoetst met een spellingzwakke leerling. Ik had voor hem een mapje gemaakt voor alleen de weetwoorden (zijn grootste struikelblok), en dat mocht hij altijd gebruiken. Regelmatig liet ik hem naar aanleiding van dictees nieuwe woorden in het mapje schrijven, en gebruiken. Het resultaat was verbazend: uiteindelijk ging hij dat mapje steeds minder gebruiken en wist hij eerder hoe de woorden

geschreven moesten worden. Ik ben er dus erg tevreden over, en ga hier zeker in de toekomst nog vaker gebruik van maken.

Spelling in groep 6/7

Toen ik mijn LIO-stage in groep 6/7 deed, heb ik natuurlijk ook elke dag spelling gegeven. De methode die ik gebruikte was het spellingpakket van Taalleesland. Het kenmerkende van deze methode is dat hij heel geschikt is voor combinatieklassen. Klassikale-instructielessen worden goed afgewisseld met zelfstandig-werklessen, en het aanbod van oefeningen is goed gevarieerd. Het enige nadeel van deze methode vind ik de wijze waarop de werkwoordspelling aangeleerd wordt. Men gaat namelijk uit van de stelregel dat alle persoonsvormen die eindigen op een /t/-klank ook met een –t geschreven dienen te worden, behalve bij woorden zoals had, deed, vind en nog een paar andere. Het hele principe van stam+t komt niet aan bod, en daarmee mis je eigenlijk de basis van het begrip van werkwoordsvormen.

Ik ontdekte dit toen ik in groep 7 een lesje moest geven over dubbele t's en d's (bijvoorbeeld brandden, antwoordden, praatten). Het gekke is dat in de methode dán ineens wél dat hele rijtje van stam+t, stam+en enzovoorts aan bod komt. Maar dan is het al te laat. Ik kon het mooi voordoen op het bord: ik fiets, hij fietst enzovoorts. Maar bij ik antwoord, hij antwoordt ging het helemaal mis. De kinderen waren het spoor volledig bijster, en bij de oefeningen werden talloze fouten gemaakt. Waar een goede methode de fout in kan gaan...

Met mijn LIO-coach heb ik afgesproken dat we de werkwoordspelling op een andere manier zouden aanleren. We zouden echt dat principe van stam+t gaan aanleren, en alle verdere lessen hierop terugkoppelen. We zijn gewoon weer helemaal bij de basis begonnen, met simpele woorden en veel vergelijkingen. De methode Taaljournaal inspireerde ons hierbij, omdat de werkwoordspelling hierin wel gestructureerd wordt uitgelegd. Na talloze rijtjes en oefeningen konden de kinderen het rijtje van de stam wel dromen, en begonnen ze eindelijk verbanden te zien. Het kostte ons vier weken om dit te realiseren, maar daarna werd het ineens wel duidelijk waarom *brandt* eindigt op –dt, en waarom *wij praatten* met dubbel t is. Nou ja, het is wel duidelijk dat dit in de categorie "klassikale remediëring" valt.

Maar ook aan individuele remediëring heb ik veel gedaan. Zo was daar Nick uit groep 6, die nog erg veel moeite had met de verlengingsregel en de verdubbellaar. Het viel me al heel snel op toen ik zijn taalwerk nakeek: hij bleef de *aapen* en de *kipen* maar door elkaar *haalen*. Tijdens het zelfstandig werk nam ik hem dan ook even bij me om hier eens wat aandacht aan te besteden. Dat ging ongeveer als volgt.

Ik: "Ik vind dat je een mooi verhaal geschreven hebt, Nick. Je hebt goed je best gedaan. Ik zie wel dat je sommige woorden heel moeilijk vindt om te schrijven, nietwaar?"

Nick: "Ja."

Ik: "Kun jij in jouw verhaal de woorden aanwijzen die jij moeilijk vindt?"

Nick wijst vooral de woorden met de verlengingsregel en verdubbellaar aan, en ook een paar d/t-woorden.

Ik: "Dat zijn inderdaad lastige woorden. Weet je nog dat we daar een regel bij hadden?"

Nick: "Van die klinkerdief hè?"

Ik: "Juist. Ken je die regel nog?"

Nick (*denkt even na*): "Lange klanken hebben pech, ik haal gewoon een letter weg."

Ik: "Nou, je kent de regel dus heel goed. Wat is eigenlijk een lange klank?"

Nick: "Eh....."

Je ziet het probleem al wel. De régel kent Nick wel, maar wat die nou eigenlijk inhoudt... dat is nog een raadsel. Het eerste wat we dus samen hebben gedaan is het verschil tussen lange en korte klanken bepaald. Ik heb hem geleerd dat de lange klanken de klanken zijn die je normaal gesproken met twee letters schrijft (ee, oo, aa, uu), terwijl je de korte klanken maar met één letter schrijft. Daar heb ik hem wat oefeningetjes bij laten maken. Daarna gingen we nog eens bekijken hoe die regel nou precies werkt, en wanneer je hem moet toepassen, en tot slot heb ik hem een soort zelfdictee laten maken met een memorecordertje. Nadat we hier een klein weekje een kwartiertje per dag mee bezig zijn geweest was het duidelijk, en maakte hij ineens een stuk minder fouten bij die lastige woorden van hem.

En dan hadden we ook nog Patrick, die vooral moeite had met de woordbeeldstrategie. Het onthouden van woorden met ei/ij, c/k, s/z, f/v... het was aan hem niet echt besteed. Ging alles maar gewoon met die regeltjes, dan was het een stuk minder moeilijk. Om het woordbeeld te oefenen, liet ik hem samen met een ander kind een oefening met flitskaartjes maken. Ook op andere manieren kreeg hij training: ei/ij-memory, visuele dictees, invuloefeningen, sorteeroefeningen enzovoorts. We gaven hem ook af en toe een werkblad mee naar huis om daarmee te oefenen. Maar daarnaast besloot ik om ook eens de theorie van de eigen spellingmap uit te proberen. Ik maakte voor Patrick een mapje waarin hij de weetwoorden op kon schrijven, gerubriceerd in categorieën. Als we bijvoorbeeld de /au/ woorden behandelden, schreef hij ze in z'n mapje. Ook ezelsbruggetjes en hulpmiddeltjes voor weetwoorden, zoals het au-verhaal, kwamen in zijn mapje. Op die manier had hij altijd een opzoekmiddeltje.

Patrick wilde het wel uitproberen, en ging ermee aan de slag. Ik merkte dat hij in het begin vaak zijn mapje gebruikte om woorden op te zoeken, maar later ging hij de woorden steeds beter onthouden en had hij het mapje minder nodig. De extra oefening en de houvast van het mapje wierpen zijn vruchten af: Patrick zijn spelling was een maand later al een heel stuk beter.

Ik moet zeggen dat ik het echt verbazend was om te zien hoeveel verschil een beetje extra aandacht en hulp al uit kan maken. Als je weet hoe je moet handelen en wat je bij specifieke spellingproblemen kunt doen, kun je gericht en gestructureerd aan de slag met spellingproblemen. In hoofdstuk 5 ga ik dieper in op mogelijkheden van remediëring bij verschillende spellingcategorieën.

DLE 7 wordt DLE 18 (*Christiaan, deel 2*)

Na mijn diagnose van de spellingproblemen bij Christiaan had ik voor mezelf een paar afspraken gemaakt:

- Ik zou Christiaan veel positieve aandacht geven, en het hem echt laten merken als hij vooruit ging. Ik wilde voor hem degene zijn die hem zou helpen om goed te worden in spelling, en niet de pestkop die hem op zaterdag kwam pesten met nare spellingoefeningen.
- Ik zou aansluiten bij de dingen die hij leuk vond. Pokémon, computerspelletjes, scouting... dat waren de dingen waar hij van hield. Maar hij hield met name van de natuur (het was een echt buitenkind). Ik nam me voor om dat in mijn achterhoofd te houden bij het verzinnen van oefeningen.
- Elke les zou ik in het begin het wat "saaiere" werk doen, zoals gerichte remediërende oefeningen en controledictees, en de tweede helft zou ik reserveren voor spelletjes en leuke oefeningen die wel met spelling te maken hadden. Ik zou het aanbod van oefeningen per les

erg variëren, en nooit langer dan 10 à 15 minuten met hetzelfde bezig zijn, zodat de afwisseling in de bijles gehandhaafd bleef.

De eerste les begon ik met de categorie d/t. Dat was de categorie waar hij de meeste moeite mee had, dus het leek me wel een goed plan om die als eerst te doen. Omdat Christiaan zo'n beweeglijk kind was, besloot ik het in eerste instantie groot aan te pakken. Ik had twee dozen gepakt, op de ene een hand getekend en op de andere een voet. Dit was het "handen- en voetenspel". Ik had ook een paar afgedankte sjoelstenen, en daar had ik plaatjes van woorden met -d of -t geplakt. We bespraken goed de verlengingsregel. Daarna moest Christiaan goed naar elk plaatje kijken, het woord hardop uitspreken, langer maken en vervolgens in de juiste doos gooien. Het was een leuk spelletje waar hij lekker mee bezig was, en toen we later gingen kijken welke stenen goed gegooid waren, bleek dat hij maar één plaatje verkeerd had. Hij begreep het verschil dus wel.

Ik heb toen de plaatjes uit de doos gehaald, en op een andere manier aangeboden. Ik vouwde een blaadje in de lente, zodat er twee kolommen ontstonden: één voor de -d woorden, en één voor de -t woorden. Toen gaf ik Christiaan steeds een plaatje, en hij moest het woord weer uitspreken, langer maken en in de goede kolom opschrijven. De meeste woorden gingen goed, nu hij zich er goed op concentreerde. Wat me wel opviel was dat hij soms woorden in de -d kolom schreef met een -t aan het eind. Bijvoorbeeld: lant. Pas toen ik hem vroeg: "waarom heb je dat woord in de -d kolom geschreven?" begon er iets te dagen. Maar het was wel een teken dat hij de regel wel kende, maar soms vergat waarvóór die regel was. De regel leek meer een doel dan een middel te zijn.

Toen we die schrijfoefening gehad hadden, bedachten we samen een goede definitie voor die regel: "als je aan het eind van een woord /t/ hoort, moet je het woord langer maken om te weten of je het met een -d of -t moet schrijven." Dit schreven we op een heel groot "spellingregels-blad", dat we aan de muur hingen.

Dit is maar één van de vele activiteiten die ik in dat half jaar met Christiaan ondernomen heb. We hebben vaak sorteeroefeningen gedaan, waarbij hij de regels moest toepassen om het verschil tussen twee spellingcategorieën te zien. We hebben ook rijmoefeningen gedaan, om bijvoorbeeld de analogie van woorden op -acht te oefenen. Ik heb een spellingkwartet gemaakt om de analogie van lastige klank-tekencombinaties nog verder te oefenen. Meer oefeningen die we gedaan hebben kun je vinden in hoofdstuk 5.

Elke les had dus zo'n beetje dezelfde opbouw:

1. Spellingcategorie isoleren, discrimineren en wendbaar maken.
2. Oefeningen met deze categorie en andere categorieën doen, of aandacht aan handschriftontwikkeling schenken.
3. Andere oefeningen / spelletjes op het gebied van spelling en taal

De spellingcategorieën die we behandeld hebben waren vooral:

- woorden op -d of -t (verlengingsregel)
- woorden op -b of -p (zelfde manier als -d en -t)
- woorden met lastige klankgroepen (-aai, -ooi, -ieuw)
- woorden op -cht
- woorden met v- of f-
- woorden met z- of s-
- klinkerdief
- verdubbellaar

Uiteraard hebben we bepaalde spellingcategorieën meer dan eens behandeld, om ze nog eens te herhalen. Onze lijst met spellingregels aan de muur groeide gestaag. Verder hebben we ook nog veel spelletjes gedaan, zoals het spellingkwartet, geheimschrift, rebussen en nog meer.

Maar op een gegeven moment was de nieuwigheid eraf, en werd Christiaans motivatie minder. Op een gegeven moment was hij bezig met een oefening, toen hij verzuchtte: "die rotspelregels ook". Ik stond op het punt om hem glimlachend te verbeteren met "spellingregels", toen ik ineens een idee kreeg. Met al die regels leek die hele spelling wel een spel. Waarom zouden we het dan niet als een spel benaderen? Of nog beter: waarom zouden we er geen spel van máken?

We veegden letterlijk alles van tafel en begonnen aan Het Grote Spellingspel. De basis zou gevormd worden door een spelregelboekje, waarin de afzonderlijke spellingcategorieën (die we tot dan toe behandeld hadden) allemaal uitgewerkt waren, de basis zou vormen. Hoe dit spel helemaal opgebouwd is, kun je lezen in hoofdstuk 6. In ieder geval was mijn gedachte dat dit voor Christiaan hetzelfde effect zou moeten hebben als een eigen spellingmap. Telkens als we een moeilijk woord in de spelling tegenkwamen, schreven we dit gelijk op in het spelregelboekje, zodat de spelers hier in ieder geval steun aan zouden hebben. We ontwierpen een mooi speelbord, en bedachten regels waardoor het gebruik van het spelregelboekje gestimuleerd zou worden.

Acht weken hebben we elke keer een half uur gewerkt aan het spel, en toen was het klaar. Als klap op de vuurpijl mochten we het spel in de klas van Christiaan komen demonstreren, zodat de andere kinderen het ook konden spelen. Christiaan was apetrots op wat we hadden gemaakt, en hij vertelde enthousiast over de regels en de opdrachten, en ook over dat we een spelregelboekje hadden gemaakt met een héleboel spellingwoorden en regels... maar dan zo dat je alles heel makkelijk kon vinden. De andere kinderen en de leerkracht waren ook erg enthousiast, en iedereen wilde het meteen spelen.

Toen kwam het kerstrapport (begin december), de graadmeter van de vorderingen die we gemaakt hadden. In mei 2003 (DL 18) had Christiaan nog een DLE van 7: een achterstand van ruim een jaar. En wat bleek... in december 2003 (DL 24) had hij een DLE van 18! In 6 maanden leertijd had hij 11 maanden achterstand ingelopen, en liep hij nog maar een half jaar achter op de rest. Ik was ontzettend trots op zijn vorderingen. Helaas moest ik op dat moment stoppen met de bijles, omdat ik ging verhuizen en LIO-stage ging lopen, maar Christiaan werd op school nog steeds begeleid door de leerkracht en RT'er. Ik sprak de leerkracht later nog eens en hij vertelde me dat het goed ging met hem. Christiaan komt er wel, en ik vond het heel leuk om hem te helpen met het ophalen van zijn spelling.

Hoofdstuk 5: Oefeningen bij spellingstrategieën

Inleiding

Het is ondoenlijk om bij elke subcategorie aparte oefeningen te bedenken, en bovendien is dat al gedaan in de diverse spellingmethodes die veelal met uitgebreide hulpprogramma's komen. De indeling van de oefeningen in dit hoofdstuk is gebaseerd op de spellingstrategie die geoefend wordt: elementaire spellinghandeling en fonologische strategie, regelstrategie, analogiestrategie of woordbeeldstrategie. Een aparte categorie vormen de oefeningen met betrekking tot de werkwoordspelling. De oefeningen benaderen spelling net op een andere manier dan alleen maar die werkbladen met invuloefeningetjes.

Oefeningen m.b.t. de elementaire spellinghandeling en fonologische strategie

Rijmballen

- Benodigheden: bal
- Aantal kinderen: 1 of meer
- Tijd: 5-10 minuten

Je staat tegenover elkaar, of in de kring als het meerdere kinderen zijn. De begeleider zegt een woord, bijvoorbeeld "beer". Hij gooit de bal dan naar één van de kinderen. Die moet de bal vangen. Daarna zegt dat kind een woord dat rijmt op "beer", bijvoorbeeld "peer", en hij gooit de bal naar het volgende kind. Die moet op zijn beurt dan ook weer een rijmwoord verzinnen, enzovoorts. Als een kind geen rijmwoord kan verzinnen, ook niet na heel goed nadenken, mag één van de andere kinderen die nog wel een woord weet zijn vinger opsteken en de bal vangen. Het kind dat als laatste een rijmwoord kan bedenken mag daarna een nieuw woord bedenken om mee verder te rijmen.

Deze oefening richt zich vooral op de auditieve analyse en het herkennen van klankgroepen aan het eind van een woord. Het heeft ook raakvlakken met de analogiestrategie, als je de rijmwoorden opneemt op band en daar een dictee van maakt (zie betreffende oefening bij de analogiestrategie).

Spellingkwartet met nadruk op klankclusters

- Benodigheden: spellingkwartetkaartjes met nadruk op klankclusters (woorden op -oor, -eer, -aai etc.)
- Aantal kinderen: 2-4
- Tijd: 10-15 minuten

Het spellingkwartet staat volledig uitgelegd bij de analogiestrategie, maar kan ook gebruikt worden om klankclusters te herkennen. Je spellingkwartet moet dan wel bestaan uit woorden die met de klankclusterstrategie gaan, en geen woorden met de regelstrategie e.d.

Letters voelen

- Benodigheden: letters gemaakt van schuurpapier of ander materiaal met een duidelijke textuur
- Aantal kinderen: 1
- Tijd: 5-10 minuten

Letters kun je makkelijk maken van schuurpapier op een stuk karton. Kinderen die moeite hebben met de letterkennis kunnen dan echt voelen hoe de letters samengesteld zijn... rondje en lus eronder voor de g, enzovoorts. Je kunt er ook een spelletje van maken waarbij de kinderen met hun ogen dicht moeten voelen wat voor letter het is.

Ik Mik Loreland (verhalend ontwerp)

- Benodigheden: verhaallijn + sleutelvragen en materiaal
- Aantal kinderen: hele klas of RT-groep
- Tijd: meerdere dagen

Verhalend ontwerpen zorgt altijd voor een grote betrokkenheid bij kinderen en een betere kennisoverdracht. Bij spelling kun je gebruik maken van het TV-programma Ik Mik Loreland, dat regelmatig op School TV uitgezonden wordt. Dit is in eerste instantie bedoeld om de letters aan te leren, maar je kunt het uitbreiden. Je kunt een ontwerp bedenken waarbij de klas een brief krijgt van Mik. Er lopen allemaal woordwezentjes in het bos, en die halen allemaal vreemde streken uit. Deze woordwezentjes hebben allemaal letters op hun buik. Maar Mik vindt het heel moeilijk om te lezen wat er nou op hun buik staat, want ja... al die letters achter elkaar is wel heel moeilijk. Nou heeft Mik gehoord dat de kinderen al heel goed kunnen lezen en schrijven. Kunnen zij Mik niet helpen?

Rond dit thema kun je natuurlijk heel veel activiteiten en oefeningen bedenken rondom de elementaire spellinghandeling en fonologische strategie. Voor groep 3 is het ontzettend boeiend.

Husselen met letters

- Benodigheden: pen en papier, woorden met letters die door elkaar staan.
- Aantal kinderen: 1
- Tijd: 5-10 minuten

Kinderen die moeite hebben met spatieel ordenen hebben wel baat bij oefeningen waarbij ze echt moeten letten op de lettervolgorde. Oefeningen waarbij letters door elkaar staan, of woorden achterstevoren, kunnen daarbij helpen. De kinderen moeten dan goed kijken: met welke letter begint het woord, welke letter komt daarna, enzovoorts. Je hoeft hier niet al te lang mee bezig te zijn, en je kunt het zelfs verpakken in een verhaaltje over een kabouter die alles andersom schrijft ofzo.

Geheimschrift

- Benodigheden: blaadje met woorden geschreven in geheimschrift
- Aantal kinderen: 1-2
- Tijd: 10 minuten

Een brief in geheimschrift ontcijferen is altijd spannend, en bovendien goed om de lettervolgorde te oefenen. Het woord wordt namelijk letter voor letter ontcijferd, en zo zien de kinderen echt welke letters achter elkaar tevoorschijn komen. Het is wel goed om lange klanken gewoon bij elkaar te houden, dus één plaatje voor aa, oo, ee etc.

Oefeningen m.b.t. de regelstrategie

Langer maken

- Benodigheden: langmaak-kaartjes (zie bijlage A.3), lijm
- Aantal kinderen: 1
- Tijd: 5-10 minuten

De langmaak-kaartjes kun je op verschillende manieren vouwen. In eerste instantie zie je alleen het basiswoord, bijvoorbeeld "lan...". Op de plaats van de puntjes kun je een d of een t vouwen. Aan het eind van het woord kun je ook een kaartje met "en" terugvouwen, zodat je het woord langer kunt maken. Op die manier wordt de strategie van het "langer maken" gevisualiseerd.

De kinderen spreken het basiswoord eerst hardop uit, met de ontbrekende /t/-klank erbij. Vervolgens maken ze het woord langer door de "en" terug te vouwen, en dan spreken ze het weer uit. Dan horen ze vanzelf of het met een -d of -t moet.

De Poortwachter

- Benodigheden: kaartjes met een afbeelding aan de ene kant en het woord aan de andere kant, die kinderen om hun nek kunnen dragen
- Aantal kinderen: hele klas
- Tijd: 20 minuten

Je leert nog altijd het beste door dingen écht te visualiseren en écht te doen. Dat geldt ook voor de "poortwachter-regel" oftewel de klinkerdief/verdubbelaar. Als je de regels met de kinderen doorgenomen hebt, is het een goed idee om een soort rollenspel te spelen, waarbij één kind de poortwachter is, en een ander kind het woord dat erdoor wil. Het woord komt bij de poort, en de poortwachter zegt: "Halt! Wie ben jij?" En dan zegt het woord: "Ik ben appel!"

Dan gaat de poortwachter hardop nadenken: "Ik verdeel het in klanken. A-pel. Ik hoor een a, dan moet ik de poort snel dichtmaken met nog een poortwachter. Appel, ga jij maar een extra medeklinker halen!" En appel moet dan zijn kaartje met het plaatje van een appel omdraaien, en aan de andere kant staat dan het woord... jawel, met een extra medeklinker.

Als het woord "vader" is, dan hoort de poortwachter "vaa-der". Eén a mag dan niet door de poort, en die moet dus weg. Is het een andere klank "ie, oe, ij" etc., dan is er niks aan de hand.

Het handigste is als de leerkracht de gedachtegang van de poortwachter op het bord schrijft, dus ook "vaa-der" op het bord. Dan kan de poortwachter nog eens goed zien wat er aan de hand is, en op basis daarvan zien wat hij met het woord moet doen.

Het resultaat van zo'n rollenspel, mits het goed gespeeld wordt, is dat kinderen meteen een referentiekader voor deze strategie hebben. Ze hebben het nagespeeld, en ze weten dan beter hoe die vage poortwachter nou echt in z'n werk gaat.

Waarom die regel?

- Benodigheden: bord, krijtjes
- Aantal kinderen: klas of RT-groepje
- Tijd: 5 minuten

Kinderen onthouden iets beter als ze het zelf uitleggen. Als je de spellingregels uitgelegd hebt, is het wel goed om af en toe net te doen alsof je het zelf vergeten bent. Je schrijft dan op het bord “De schaapen graazen in de wei.” Ongetwijfeld krijg je dan meteen reacties van kinderen dat het fout is. Doe dan net alsof je héél verbaasd bent. Jij hebt tenslotte al 20 jaar op school gezeten, dan weet jij toch wel wat goed of fout is? Waarom is dat dan fout? Hoe zit die regel dan ook alweer in elkaar? Probeer er dan wel op te letten dat je ook kinderen de beurt geeft die níet meteen hun vinger opsteken, want de goede spellers zullen hun antwoord ongetwijfeld meteen klaar hebben.

De woordenmachine

- Benodigheden: werkblad “de woordenmachine” (zelf te maken)
- Aantal kinderen: 1 of meer (kan ook klassikaal als dictee)
- Tijd: 15 minuten

De woordenmachine werkt heel simpel: links heb je een rij met woorden, en rechts ook. Je moet steeds één woord uit de linkerrij nemen, en één woord uit de rechterrij. Die woorden samen vormen een nieuw woord. Het is goed om hierbij uit te gaan van woorden met regels, bijvoorbeeld bad en mat wordt badmat. Op die manier zien kinderen dat je bij samengestelde woorden goed moet kijken naar de afzonderlijke woorden waaruit het woord is samengesteld.

Je kunt deze oefening ook klassikaal op het bord doen, waarbij je links een rij met woorden schrijft en rechts ook. Je geeft dan steeds een kind de beurt, dat een samengesteld woord moet maken van een woord links en een woord rechts. Dat samengestelde woord moeten alle kinderen dan in hun schrift opschrijven.

Oefeningen m.b.t. de analogiestrategie

Het Spellingkwartet

- Benodigheden: kwartetkaartjes (zie bijlage A.1)
- Aantal kinderen: 1-4
- Tijd: ca. 10 minuten per spel

De kwartetten in dit spel zijn woorden die steeds dezelfde klankgroep hebben, bijvoorbeeld “woorden op –eer” of “woorden op -ng”. Aan het begin van het spel worden de kaartjes verdeeld over de kinderen. Door te vragen kunnen zij kaartjes van anderen krijgen. Als het kind aan wie een kaart gevraagd wordt die kaart ook in zijn bezit heeft, moet hij deze overhandigen aan de vrager. Deze mag dan nog een kaart vragen aan dezelfde of een andere speler. Heeft het kind aan wie de kaart gevraagd wordt deze niet, dan is de volgende speler aan de beurt. Een kind mag alleen kaarten vragen van een groep waar het al minimaal één kaart van heeft.

Als een kind vier kaarten van dezelfde groep heeft, heeft het “kwartet”. De speler die aan het eind van het spel, als alle kwartetten gevormd zijn, de meeste kwartetten heeft, wint.

Het spel kan ook met twee spelers gespeeld worden. Verdeel de kaarten dan tussen de spelers en een derde stapel. Dat is de bank. Bij elke beurt kunnen de spelers kiezen: een kaart vragen aan de andere speler, of een kaart trekken uit de bank.

Rijmwoordgooispiel

- Benodigheden: bal of pittenzakje, eventueel bandrecorder + schrijfgerei
- Aantal kinderen: 1 of meer
- Tijd: 10 minuten

Een leuke oefening voor beweeglijke kinderen. Met de kinderen ga je de bal overgooien naar elkaar. En elke keer als je de bal gooit, moet je een rijmwoord zeggen. De leerkracht begint bijvoorbeeld met “beer”. En de volgende: “meer”, “leer”, “zeer”, “neer” enzovoorts, tot je geen nieuwe woorden meer kunt bedenken. Je kunt dit opnemen op band en later gebruiken als auditief dictee. Op die manier kunnen de kinderen ervaren dat rijmwoorden meestal dezelfde uitgangen hebben.

Rijmwoordenmemory

- Benodigheden: memorykaartjes (zie bijlage A.2)
- Aantal kinderen: 2 (of 1 met begeleider)
- Tijd: ca. 15 minuten

Bij dit memory-spel moeten de kinderen paren van rijmwoorden zoeken. Bij het omdraaien van de kaartjes moeten ze de woorden hardop uitspreken om de klanken goed te horen. Wie de meeste paren heeft als alle kaartjes op zijn, heeft gewonnen.

Net-als domino

- Benodigheden: domino-kaartjes (zie bijlage A5)
- Aantal kinderen: 2 of meer
- Tijd: 10-15 minuten

Dit is een dominospel waarbij de kinderen steeds woorden aan moeten leggen die net zo gaan als de voorgaande woorden. Dus als je het woord “heerlijk” hebt, dan kan “vresellijk” daar aangelegd worden. Voor de rest gaat dit spel net als het gewone dominospel.

Het hengelspel

- Benodigheden: magneetjes, drie schoendoosjes, woordkaartjes met magneetjes erop in verschillende kleuren, een hengeltje.
- Aantal kinderen: 2
- Tijd: 10 minuten

In de middelste schoendoosjes liggen woordkaartjes in twee verschillende kleuren. Op deze woordkaartjes staan woorden die bij elkaar horen, bijvoorbeeld woorden op –eer en woorden op –oor. Elke speler heeft zijn eigen kleur. Als een speler aan de beurt is, moet hij met zijn hengel een woordkaartje eruit vissen en in de juiste doos doen. De linkerdoos is bijvoorbeeld voor woorden die eindigen op –eer, en de rechter voor woorden op –oor. Aan het eind is de vraag wie de meeste kaartjes in de goede doos heeft gedaan. Het is dus een sorteeroefening.

Oefeningen m.b.t. de woordbeeldstrategie

Sorteeroefening

- Benodigheden: groot vel (A2) op een prikbord, woordkaartjes en plakband.
- Aantal kinderen: 1-2
- Tijd: 10 minuten

Op een heel groot vel staan bijvoorbeeld de letters *ei* en *ij*. De kinderen moeten woordkaartjes onder de juiste letters plakken. Als je echt in het groot werkt, zoals met zo'n groot vel, een prikbord en woordkaartjes, wordt het voor de kinderen al een stuk interessanter en duidelijker. De woordkaartjes kun je bijvoorbeeld maken met een afbeelding van het woord en het woord zelf zonder de gevraagde klankgroep.

Het woordenmuseum

- Benodigheden: tekenpapier, kleurpotloden, gekleurd papier
- Aantal kinderen: 1 of meer
- Tijd: 45-60 minuten

Een woordbeeld onthoud je beter als je de betekenis erbij kent, en het enigszins voor je kunt zien. Daarom deze oefening, waarbij de kinderen een woord echt helemaal in het zonnetje gaan zitten. Ze maken er als het ware een soort schilderij van, met een lijst van gekleurd papier, een tekening van de betekenis, het woord heel mooi geschreven en een zin waarin dit woord staat. Dit woordenschilderij komt in de persoonlijke spellingmap, of wordt opgehangen in de klas of het RT-lokaal. Je kunt ook met de hele klas een compleet museum maken, maar dan heb je kans dat kinderen alleen aandacht besteden aan hun eigen woord.

Woorden maken van woorddelen

- Benodigheden: woorddelen op een stencil of op het bord
- Aantal kinderen: 1
- Tijd: 10-15 minuten

Dit is een simpele oefening waarbij kinderen van woorddelen nieuwe woorden maken. Als je op het bord de woorddelen "bi" en "nnen" ziet, dan wordt dat dus samen "binnen". Je kunt er ook een wedstrijdje van maken om te zien wie het langste woord kan maken met de gegeven woorddelen.

Zelf au/ij verhalen schrijven

- Benodigheden: pen en papier, woordenlijst met au/ij-woorden.
- Aantal kinderen: 1
- Tijd: ca. 30 minuten

Het au/ei verhaal is wel bekend, en elke spellingmethode heeft die wel. Een woord met een /ou/ klank dient altijd met ou geschreven te worden, tenzij het een woord is uit het au-verhaal. Met de /ij/ klank is dat ook zo: een /ei/ klank blijft een ei, tenzij het woord in het ij-verhaal voorkomt. Met (een deel van) die woorden kun je de kinderen ook zelf proberen verhalen te laten schrijven. Let er dan wel op dat de verhalen niet te lang worden, anders ligt de nadruk teveel op het stellen en niet op het spellen.

Woordketting

- Benodigheden: pen en papier
- Aantal kinderen: 2 of meer
- Tijd: 5-10 minuten

Het eerste kind of de begeleider zegt een woord, en het volgende kind zegt een woord dat begint met de laatste letter van het voorgaande woord. Op die manier ga je alle kinderen langs.

“Waar denk ik aan?”

- Benodigheden: pen en papier
- Aantal kinderen: 1 of meer
- Tijd: 10 minuten

Dit is een oefening om de betekenissen van woorden te oefenen. Een kind of de begeleider omschrijft een woord uit het woordpakket en de kinderen moeten raden welk woord het is. Dat woord schrijven ze op. Daarna is het volgende kind aan de beurt om een woord te omschrijven.

De “eis of ijs” quiz

- Benodigheden: kleurenkaartjes: groen en rood
- Aantal kinderen: groepje of hele klas
- Tijd: 10 minuten

Dit is een quizje dat gaat over woorden die je op twee manieren kunt schrijven, zoals eis en ijs, wij en wei, lap en lab etc. Op het bord geef je de keuzemogelijkheden aan, bijvoorbeeld: groen is “eis”, rood is “ijs”. Daarna zeg je een zin, waarin het woord ijs/eis gebruikt wordt. De kinderen moeten raden welke vorm goed is: met een ei of met een ij. Dat doen ze door hun kleurenkaartje omhoog te steken.

Oefeningen m.b.t. de werkwoordspelling

De uitgangsmachine

- Benodigheden: de uitgangsmachine
- Aantal kinderen: 1
- Tijd: 10 minuten

De uitgangsmachine is een goede manier om het proces van “stam + iets” aan te leren. Het bouw pakket hiervoor zal ik t.z.t. op mijn website plaatsen, maar het idee is dat je kaartjes met de stam van een woord in een houder doet, en dat je daarnaast een strook met verschillende uitgangen heen en weer kunt laten schuiven. Je kunt de woordkaarten dan in de machine stoppen, en dan zie je meteen hoe het zit met de uitgangen. De kinderen kunnen deze werkwoordkaarten ook heel makkelijk zelf maken, om zo andere werkwoorden te oefenen. Deze oefening zal ik in een later stadium wat uitgebreider toelichten op mijn website.

Invullen vanuit het hele werkwoord

- Benodigheden: invulverhaal
- Aantal kinderen: 1
- Tijd: 10 minuten

Je hebt een verhaal met ontbrekende woorden. Er staat bijvoorbeeld “Gisteren (lopen) ik met mijn vader door de stad.” De kinderen moeten dan de juiste vorm van het werkwoord invullen.

Hoofdstuk 6: Het Grote Spellingspel

Inleiding

Het Grote Spellingspel was eigenlijk niet meer dan een spontaan idee, dat ik samen met Christiaan heb uitgewerkt. Wat begon met een kleine verspreking van Christiaan ("spelregels" i.p.v. "spellingregels") eindigde met een uitdagend spel, dat vooral Christiaan zelf veel heeft opgeleverd.

Eigenlijk gaat het niet zozeer om het spel zelf, maar meer om een wijziging in de interactie. Normaal gesproken is spellingonderwijs een interactie tussen leerkracht en kind, waarbij de leerkracht de alwetende volwassene is, en het kind maar moet hopen dat hij het ooit net zo goed onder de knie zal krijgen. Wat ik met Christiaan heb gedaan, is dat ik hem naar mijn kant van de interactie heb getrokken. Het was niet meer "meester geeft les aan mij", maar "wij maken samen iets voor anderen". Het spreekt natuurlijk voor zich dat zo'n spel duidelijk moet zijn voor andere kinderen, en dat ze er wat van opsteken. Doordat Christiaan zelf na ging denken over hoe je een bepaalde spellingstrategie nou het beste duidelijk kunt maken aan kinderen, bleven die strategieën bij hem zelf ook veel beter hangen. En het spelregelboekje dat we erbij gemaakt hadden kon ook prima dienst doen als eigen spellingmap.

Dit hoofdstuk is dus een beschrijving van een totaal andere benadering van spelling. De wijziging in de interactie en het benaderen van spelling als spel heeft goed gewerkt, en in dit hoofdstuk wil ik uitleggen wat de voordelen van deze manier van werken zijn.

Het ontwerp-proces

Het was een warme lentedag en ik had Christiaan een oefenblad gegeven om de regel van de klinkerdief nog eens te oefenen. Ik liet hem bij elk woord hardop verwoorden wat hij deed, maar ik zag al snel dat hij er weinig zin in had. Na vier woorden verzuchtte hij: "die rot-spelregels ook!"

Okee, eindelijk waren we dus op het punt gekomen waarop het nieuwe er totaal af was, en waarop het gewoon niet leuk meer was. Het moest dus anders, als ik wilde dat hij zijn motivatie niet kwijt zou raken. Het woord "spelregels" deed me denken aan de theorie van de eigen spellingmap. Dat was eigenlijk ook een map met "spelregels". Maar spelregels moest je natuurlijk wel ergens voor gebruiken. En waarom zouden we spelling niet als een spel kunnen benaderen?

Resoluut veegden we álles van tafel (opruimen kwam later wel) en ik vertelde Christiaan wat mijn idee was. Meteen was hij hélemaal enthousiast! We pakten snel een schrijfblaadje en noteerden alvast onze eerste ideeën. Het moest een spel worden waarbij de spelers over een bord moesten lopen, en vragen op kaartjes moesten beantwoorden. En die vragen kon je alleen maar beantwoorden met behulp van het spelregelboekje, want daar stond precies in hoe je kon weten hoe je woorden goed moest schrijven. We hadden nog geen idee hoe we dit precies uit gingen werken, maar we gingen alvast aan de slag met enkele spelregels. We begonnen met die nare regel over d en t: de verlengingsregel. Ik vroeg aan Christiaan hoe we dat het beste uit konden leggen, en hij zei simpelweg: "als je aan het eind een t hoort, moet je het woord langer maken en dan hoor je het". Dat was dus meteen de eerste regel in het spelregelboekje.

Aangezien het een spontaan idee was, hebben we de eerste les nog weinig baanbrekend werk kunnen doen. Maar we spraken af dat we er allebei goed over na zouden denken, en dat we de week daarop verder zouden gaan. Thuis heb ik alvast het één en ander verwerkt op de computer. Met

Microsoft Publisher heb ik een mooie layout voor het spelregelboekje gemaakt. Ik maakte ook alvast verschillende kleuren voor de verschillende spellingstrategieën. Op die manier zou het spelregelboekje nog duidelijk worden. In mijn hoofd begon ik alvast het spelconcept uit te werken. Ik had een Triviant-opzet in mijn hoofd, waar spelers over het spelbord moesten lopen en op "triviant-vakjes" steentjes moesten verzamelen.

Maar Christiaan verraste me de week daarop. Hij had namelijk óók nagedacht over een spelopzet, en hij had een soort kat-en-muis spel in gedachten. Er waren dan muizen en katten, en de muizen moesten stukjes kaas verzamelen. Dat konden ze doen op speciale kaasvakjes. Na elke beurt moesten een muis een spellingvraag beantwoorden, en als hij het goed had, mocht hij een vakje vooruit. Was het fout, dan moest hij een beurt overslaan. En dat laatste was behoorlijk gevaarlijk, omdat de katten jaagden op de muizen. Als een kat een muis gepakt had, dan was die muis alle verzamelde kaasblokjes kwijt, en moest hij weer bij het begin beginnen. De muizen waren de winnaar als alle stukjes kaas verzameld waren, en de katten waren de winnaar als ze vijf keer een muis gepakt hadden. Wie durft nu nog te beweren dat kinderen niet hun geniale momenten kunnen hebben?

We hadden nu een spelopzet, dus nu moesten we het uitwerken. Zo besloten we om de vragen net als het spelregelboekje in vier soorten te verdelen. De vakjes op het spelbord en de vragen maakten we ook in vier verschillende kleuren, die correspondeerden met de spellingcategorieën. Verder werden de kaasvakjes muizenholletjes, waar muizen vrij waren. Het spelregelboekje werd uitgebreid met andere categorieën en strategieën. Als we bij een categorie niet meteen een regel konden bedenken (bijvoorbeeld weetwoorden of analogiewoorden), maakten we gewoon een woordenlijst, en lieten we ook ruimte open om die lijst aan te vullen. Ook bedachten we bij de categorieën kleine oefeningetjes die we bij de spelregels stopten. "Dan kunnen kinderen alvast oefenen, en doen ze het niet fout," aldus Christiaan.

Voor het maken van de vragenkaartjes had ik een heleboel bladzijden uit een spellingmethode gekopieerd, die ons goed van informatie voorzagen. We maakten puzzeloefeningetjes, invuloefeningetjes, mini-dictees, sorteeroefeningen, en nog veel meer. Op de achterkant van de kaartjes tekenden we een oog of een oor. Als het een oor was, moest de vraag voorgelezen worden door een ander kind. Bij een oog mocht het kind dat aan de beurt was zelf de vraag lezen.

Het spelbord maakten we van een stuk A3-karton, waar we met gekleurd papier vakjes op plakten. Speciale vakjes, zoals de muizenholletjes, maakte ik op de computer, en die plakten we erbij. Het spel begon steeds meer vorm te krijgen en wij kregen er zelf ook meer plezier in. Naast het maken van het spel deden we nog meer oefeningetjes met het spelregelboekje erbij, om te kijken wat het effect was van deze manier van werken. En ik merkte dat Christiaan gewoon veel minder moeite had om de spelregels te onthouden.

Uiteindelijk was het spel zover af dat het gespeeld kon worden. We hebben het talloze malen getest, en op basis daarvan de regels veranderd, opdrachten weggedaan of juist toegevoegd, en meer of minder muizen, katten of blokjes kaas toegevoegd. Maar uiteindelijk was het een spel dat uitdagend was, leuk om te spelen, en met veel aandacht voor de spellingstrategieën. Met een zucht lieten we ons op de bank vallen en trakteerden onszelf op een lekker glas sinas. Acht weken hadden we aan het spel gewerkt, maar het resultaat was iets waar we trots op waren.

Natuurlijk is gedeelde vreugd dubbele vreugd, en daarom hebben we het spel ook gepresenteerd in de klas van Christiaan. Zijn klasgenoten waren er erg enthousiast over, en het spel kreeg een leuk plekje in de kieskast voor extra werk. Natuurlijk kreeg Christiaan zijn eigen versie van het

spelregelboekje, om het steeds aan te vullen met nieuwe woorden en ideeën. Zo kreeg het ook een beetje de functie van een eigen spellingmap.

Spel-uitleg

Het Grote Spellingspel wordt als volgt gespeeld:

Er is een tegengesteld doel voor katten en muizen. De muizen moeten alle blokjes kaas verzamelen, en de katten moeten de muizen vangen. Als de muizen alle blokjes kaas hebben, hebben zij gewonnen. Als de katten vijf keer een muis gevangen hebben, winnen zij.

Er zijn evenveel katten als muizen. De muizen beginnen in hun muizenholletjes, de katten in hun kattenhokken. De speler die aan de beurt is gooit met de dobbelsteen, en zet evenveel stappen vooruit als het aantal ogen op de dobbelsteen. Hij komt dan op een vakje met een kleur, en moet dan een vragenkaartje van die kleur van de stapel halen. Als er achterop het kaartje een oog staat, dan mag de speler de kaart zelf lezen. Anders moet een andere speler dat doen. De kleuren van de kaartjes komen overeen met de vier hoofdcategorieën bij de spellingstrategieën: weetwoorden, regelwoorden, luisterwoorden en net-als-woorden. Als de speler de vraag of opdracht op het kaartje goed heeft, mag hij een stap vooruit. Heeft hij het fout, dan moet hij een beurt overslaan.

Als een kat een muis vangt, moet de muis al zijn blokjes kaas weer op het spelbord leggen. Hij begint dan weer in zijn veilige muizenholletje.

Bij het beantwoorden van de vragen mag de speler in het boekje met spelregels kijken, om te zien hoe het ook alweer zat met de regel. De kans op een fout wordt dan kleiner. Maar als het antwoord dan goed is, dan mag de speler niet een stap vooruit. Hij moet dan op het vakje blijven staan, maar in ieder geval hoeft hij dan geen beurt over te slaan.

Verder zijn er ook nog vakjes waar je nog een keer mag gooien.

Het rendement

De rode draad in deze map is toch vooral de vraag "Hoe kun je kinderen met spellingproblemen op een motiverende manier begeleiden?" Ik heb deze manier gevonden, en ik heb gemerkt dat de motivatie van Christiaan met sprongen toenam. Hij was niet langer de ontvanger van het onderwijs, maar werd actief betrokken bij het ontwerpen ervan. We hebben het spel samen bedacht, en samen het spelregelboekje in elkaar gezet. Hierbij was steeds de vraag: hoe kunnen we zo duidelijk mogelijk aangeven hoe je bij een bepaalde strategie te werk moet gaan, zodat kinderen het echt goed snappen? Hierdoor werd Christiaan uitgedaagd om na te denken over spellingstrategieën, zonder dat hij het idee had dat hij het boekje eigenlijk voor zichzelf maakte. En het eindproduct kon hij goed gebruiken om spelling te blijven oefenen. Het zag er mooi uit, was toepasbaar in de klassensituatie en hij had er echt zijn eigen bijdrage aan geleverd. Het was iets om trots op te zijn, en dat was hij dan ook zeker.

Ik ga me geen illusies maken en beweren dat het spelen van het spel echt zal helpen om je spellingvaardigheid te verbeteren. Maar het máken van het spel had wel degelijk invloed op de spellingvaardigheid van Christiaan, zoals je in het vorige hoofdstuk al hebt kunnen lezen. En naar mijn idee had dat maar één oorzaak: de motivatie zat er tenminste weer in!

Conclusie en evaluatie

Conclusie

Bij de meeste kinderen zal de ontwikkeling van de schriftelijke taalvaardigheid zonder veel moeite verlopen. Via de elementaire spellinghandeling en alle voorwaarden die daarbij horen, zullen ze zich stap voor stap verschillende spellingstrategieën aanleren: de fonologische strategie, de regelstrategie, de analogiestrategie en de woordbeeldstrategie. Zij leren om in elke situatie de juiste strategie toe te passen, en op die manier woorden en zinnen op de juiste manier te schrijven. Dit alles staat in dienst van het grotere geheel: de schriftelijke communicatie in het Nederlands.

Er is echter ook een groep kinderen die moeite heeft met spelling. Deze kinderen kenmerken zich doordat zij moeilijk al die regels, strategieën en categorieën kunnen onthouden, laat staan toepassen in andere situaties. Vaak vallen zij terug op de elementaire spellinghandeling. Deze groep kinderen heeft de hulp van de leerkracht en/of remedial teacher hard nodig.

De beste manier om spellingproblemen te ontdekken is natuurlijk door het schrijfwerk van een kind in de gaten te houden. Een kind dat veel fouten maakt, kan in aanmerking komen voor extra hulp. Ook zijn er diverse toetsen waarmee de spellingvaardigheid van kinderen nauwkeurig getoetst kan worden. Hierbij vind ik de BAVO-toets nog wel de meest geschikte, in combinatie met het PI-dictee voor individuele kinderen. Als je je zorgen maakt over een kind, is het goed om een kwalitatieve foutenanalyse te maken van de fouten die het in de spelling maakt. Als je dit op een procesgerichte manier doet, weet je meteen met welke spellingstrategieën het kind nog moeite heeft.

Bij de hulp aan kinderen met spellingproblemen moet je altijd planmatig te werk gaan. Je stelt altijd van tevoren een plan op, en daar hou je je ook aan. Het is goed om je bij spellinghulp steeds te richten op één categorie, en die uit te diepen volgens het principe van isoleren, discrimineren en wendbaar maken. Er zijn heel veel oefeningen mogelijk voor kinderen met spellingproblemen. Je kunt bij elke strategie en spellingcategorie specifieke oefeningen bedenken die kinderen verder kunnen helpen. In de meeste spellingmethodes en hulpmappen is daar informatie over te vinden.

Wat ook goed kan helpen is het aanleggen van een eigen spellingmap. Hierin staan alle spellingstrategieën overzichtelijk gerubriceerd en als een kind een woord niet weet, kan hij hiervan een aantekening maken in zijn map, zodat hij het voortaan op kan zoeken. Het grote voordeel hiervan is dat kinderen bewuster omgaan met spellingstrategieën en –categorieën, en dat ze beter het grote geheel kunnen overzien. Via een zoekstelsel kunnen ze ook makkelijker de woorden in de juiste categorie plaatsen. De ervaring leert dat deze methode bij veel kinderen een succes is, en dat heb ik ook ervaren toen ik een leerling hiermee liet werken in mijn LIO-klas.

Maar waar het bij spellinghulp vooral om gaat is **motivatie**. Er zijn genoeg manieren om je remediëring zo aan te bieden dat de motivatie erin blijft. Zo kun je oefeningen in spelvorm aanbieden, je kunt aantonen dat er manieren zijn om het grote geheel toch wel te overzien (bijvoorbeeld met overzichtskaarten), je kunt iets de spellingsituatie toepassen in een heel nieuwe context (het Grote Spellingspel bijvoorbeeld), en je kunt vooral de kinderen laten merken dat ze vooruit gaan. De oefeningen die ik beschreven heb ik hoofdstuk 5 kunnen ook zeker helpen om de motivatie erin te houden. Op die manier zorg je ervoor dat kinderen niet in een neerwaartse spiraal terechtkomen waarin ze alle motivatie en vaardigheid in spelling verliezen.

Het antwoord op de vraag "Hoe kun je kinderen met spellingproblemen begeleiden op een manier die de motivatie erin houdt?" is dus: voer een degelijke foutenanalyse uit om erachter te komen op welke gebieden de kinderen uitvallen, en ga daarmee gericht aan de slag. Maak een plan waarbij je uitgaat van het principe van isoleren, discrimineren en wendbaar maken, en probeer steeds één categorie eruit te lichten en helemaal uit te diepen. Maar wees wel zo creatief om het op een manier aan te bieden die voor de kinderen interessant is, en probeer er voor te zorgen dat kinderen zicht krijgen op het grote geheel. Zodra spellingzwakke kinderen spelling gaan zien als iets waar uiteindelijk grip op te krijgen is, zullen ze gemotiveerder zijn om ermee aan de slag te gaan.

Evaluatie

Ik wilde het onderwerp spelling al eerder uitdiepen, maar het is er nooit van gekomen. Maar mijn streven was toch wel om een andere benadering te vinden voor het droge vak spelling. Ik denk dat de voorbeelden die ik in dit verslag heb vermeld wel aantonen dat ik in die opzet wel geslaagd ben. Ik ben blij dat ik nu goed weet hoe ik kinderen met spellingproblemen op een structurele en inspirerende manier kan begeleiden.

Wat ik vooral gedaan heb was goed kijken naar bestaande oefeningen, en de essentie daarvan vertalen naar activiteiten die interessanter waren. Een sorteeroefening kun je op papier doen, maar ook met twee grote dozen, en balletjes waar je woorden op hebt geschreven. Het effect is hetzelfde, maar de motivatie van kinderen wordt er enorm door vergroot. En een dictee kun je zelf geven, maar je kunt het kind ook woorden in laten spreken op een bandrecorder om zichzelf te toetsen. Dat is voor het kind ook een stuk leuker. Op zulke manieren kun je het onderwijs toch een stuk boeiender en motiverender maken.

Maar de grootste uitdaging was wel het Spellingspel. Het was een idee dat ik zomaar ineens had, en dat ik samen met Christiaan gewoon uit ben gaan voeren. Ik vind dat een leerkracht af en toe het lef moet hebben om iets totaal nieuws uit te proberen, en dit wérkte gewoon. Doordat Christiaan bezig was met dingen (op papier) uit te leggen, was hij bewust bezig met strategieën zonder dat hij er zelf erg in had. Hij was enorm gemotiveerd en leerde een hoop, en dát was nu juist het hele idee erachter. Ik kijk daar dan ook met veel tevredenheid op terug.

Het bestuderen van de literatuur heeft me ook best wel geholpen. Bij de eerste kennismaking met spelling was het slechts heel oppervlakkig, maar nu had ik de gelegenheid om diep op de materie in te gaan en echt dingen uit te pluizen waar ik anders nooit aan begonnen zou zijn. Het idee van die eigen spellingmap vind ik nog steeds erg goed, en dat ga ik ook zeker gebruiken bij mijn toekomstige hulp aan kinderen met spellingproblemen.

Al met al kijk ik dus met grote voldoening terug op deze differentiatie. Ik heb er veel van geleerd dat ik later kan gebruiken in mijn onderwijspraktijk, en ik ben blij dat ik nu echt een compleet beeld heb van één van de belangrijkste vakken in het onderwijs.

Dankwoord en bronnen

Ik wil bij deze enkele personen bedanken voor hun bijdrage aan dit onderzoek. Dit zijn:

- Christiaan, die zo geduldig en braaf alles deed wat ik op hem uitprobeerde.
- Meester Jacco op den Kelder, voor een schat aan ideeën en feedback
- Patrick en Nick (*vanwege privacy-overwegingen zijn deze namen pseudoniemen*). Zij stelden me in de gelegenheid om enkele zaken uit de theorie uit te proberen in de praktijk.
- Rob Moggré, voor de goede begeleiding in het begin van de differentiatie
- Juf Silaska Komijn, RT'er, voor een kijkje achter de schermen bij spelling-RT
- Mijn LIO-groep 6/7, waarin ik veel kon uitproberen

Bronvermelding

- Henk Huizenga (1990). *Spelling en didactiek*. Groningen: Wolters-Noordhoff
- Mieke Konings (1998). *Mijn eigen spellingmap*. In: *Tijdschrift voor Remedial Teaching*, jaar 1998, nr. 4
- Baar, K. de, (1996). *Begeleiding van kinderen met spellingproblemen*. Amsterdam: Meulenhof Educatief B.V.
- F. van den Heuvel (z.j.). *Spellingtoetsen voor het basisonderwijs. Praxis 35*. Den Bosch: Malmberg
- F. van den Heuvel & G.J.A.J. Peeters. *Speciale Spellingbegeleiding*. In: *Tijdschrift voor Remedial Teaching* jaar 2000, nr. 1